

# TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

TEMMUZ 1972

İÇİNDEKİLER :

Jübilesi Dolayısıyla Eflâtun Cem Güney . . . . .	İhsan HİNÇER
Şükrü ve "Kendi Düşen Ağlamazın Destanı" . . . . .	M. Sabri KOZ
Çirkini Güzel Yapan Su . . . . .	T. F. A.
Bektâşilerde Sofra Âdâbı : Yemek, Tuz, Helva . . . . .	Doç. Dr. Bedrî NOYAN
Gündüzbey'de Yağmur Duası . . . . .	Ahmet ŞENTÜRK
Bir Oyun : "Kesenî Çıkar ve Öde" . . . . .	R. D. ABRAHAMS — Işık HİNÇER
Narman'da Sümmânî'yi Anma Töreni . . . . .	Ensar ASLAN
Köyde Hacı Ziyareti . . . . .	Ali Rıza BALAMAN
Atasözleri ve Deyimlerimizde Meslekler . . . . .	Ali Esat BOZYİĞİT
Yozgat Manilerinde Yergi . . . . .	Muhsin KÖKTÜRK
Karakoyun Efsanesi . . . . .	Yılmaz ÇINAR
Mehmet Pesen'in Halk Oyunları Resimleri Sergisi — Türk Folklor Kurumu	
Yıllık Gösterileri . . . . .	İhsan HİNÇER

SAYI: 276

KURUŞ: 250

193

# TÜRK FOLKLOR ARASTIRMALARI

# TÜRK FOLKLOR ARASTIRMALARI

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949

AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALKBİLGİSİ DERGİSİ

SAHİBİ : İHSAN HİNÇER

No. 276

TEMMUZ 1972

YIL : 23 — CİLT : 14

## Jübilesi Dolayısıyla Eflâatun Cem Güney

Yazan : İhsan HİNÇER

29 Mayıs 1972 günü saat 17 de İstanbul Erkek Lisesi Salonunda Masal Babamız sayın Eflâatun Cem Güney için İstanbul Millî Eğitim Müdürlüğü tarafından parlak bir jübile düzenlendi. Açış konuşmasını İstanbul Millî Eğitim Müdürü Ali Yalkın yaptı, Sırasıyla Nadide Arcan, Tahir Alangu, Ali Rıza Alp, İhsan Hınçer, Rauf Mutluay, Vedat Nedim Tör, Yaşar Nabi Nayır, Behçet Necatigil ve Şevket Rado birer konuşma yaptı.

Daha sonra Sayın Eflâatun Cem Güney'e toplantıda hazır bulunan İstanbul Valisi Vefa Poyraz tarafından Jübile Armağanı verildi. Çiçekler sunuldu, Son olarak ta İstanbul Radyosı Çocuk Saati Yönetmeni Vedat Demireoğlu'na radyo oyunu olarak hazırlanan Eflâatun Cem Güney'in Keloğlan Masalı Çocuk Saati oyuncularından sahneye kaldı. Oyuna Bakırköy Türközü Folklor ve Kültür Derneği Elâzığ Halk Oyunu Topluluğu da katıldı. Aşağıda İhsan Hınçer'in Jübile'de yaptığı konuşmayı veriyoruz.

T.F.A.

7 Aralık 1971 günü Ankara'da "I. Türk Folklor Danışma Kurulu" toplandığı zaman Türk Folkloruna katkıda bulunan 75 yaşını dolduran beş folkloriste "Devlet Kültür Armağanı" verilmesi oybirliğiyle kabul edilmişti. Tahmin edeceğimiz gibi bu beş değerlin başında ömrünün 55 yılını Türk Folkloruna, özellikle masal ve hikâyelerine adanmış Eflâatun Cem yer almıştı. Kültür Bakanlığının kaldırılmasıyla bugün için belki bu armağan verilemeyecektir. Fakat, onu seven, onun bir insan ömrünü aşan çalışmalarını değerlendirmek için 29. 5. 1972'de yapılan jübile, Türk sosyal eğitim ve kültür hayatında kadirbilir kişilerin bulunduğunu göstermektedir. Özellikle İstanbul Millî Eğitim Müdürlüğü görevlileri bu toplantıyı hazırlamakla bir folklorcuya yaşarken şükranlarımızı sunmak fırsatını vermiştir. Kendilerine ne kadar teşekkür etssek azdır.

Bilindiği gibi diğer halkbilim mater-

yalleri gibi masallarımızın da derlenmesi, toplanması 1908 devrimini sonuna raslar. Masallarımıza yabancılar da ilgi göstermiştir. Macar Türkolog İgnas Kunoş Türk Halk Edebiyatı verilerini toplarken bugün için Yurd içinde ve dışında kalan masallarımızı da derlemiş yayımlamıştır. Daha sonraları, Çin masallarını derleyen Prof. Wolfram Eberhard ta Türk Masalları ve Halk Hikâyeleri üzerinde çalışmış, 1951 de ikinci defa derleyici olarak memleketimize geldiği zaman "Türk Folklor (Halkbilgisi) Derneği"nin düzenlediği tanışma çayında Türk Masallarının dünyanın en çeşitli masallarına sahip Çin masallarından da zengin ve varyantlara sahip bulunduğunu söylemiştir. Görevli olduğu California Üniversitesine döndükten sonra da Türkiye'de o yılki gezisinde derlediği halk hikâye ve masallarını California Üniversitesinin Folklor Yayınları Serisinin 5. kitabı olarak "Minstrel Tales from Southeastern

TEMMUZ 1972

İÇİNDEKİLER :	
Jübilesi Dolayısıyla Eflâatun Cem Güney	İhsan HİNÇER
Şükürü ve "Kendi Düşen Ağlamazın Destanı"	M. Sabri KOZ
Çirkini Güzel Yapan Su	T. F. A.
Bektâşilerde Sofra Âdâbı : Yemek, Tuz, Helva	Doç. Dr. Bedri NOYAN
Gündüzbey'de Yağmur Duası	Ahmet ŞENTÜRK
Bir Oyun : "Keseni Çıkar ve Öde"	R. D. ABRAHAMS — İshk HİNÇER
Narman'da Sümmanî'yi Anma Töreni	Ensar ASLAN
Köyde Hacı Ziyareti	Ali Rıza BALAMAN
Atasözleri ve Deyimlerimizde Meslekler	Ali Esat BOZYİĞİT
Yozgat Manilerinde Yergi	Muhsin KÖKTÜRK
Karakoyun Efsanesi	Yılmaz ÇINAR
Mehmet Pesen'in Halk Oyunları Resimleri Sergisi — Türk Folklor Kurumu Yıllık Gösterileri	İhsan HİNÇER

SAYI : 276

KURUŞ : 250



Turkey — Güney Türkiye Türküleri Halk Hikâyeleri” adıyla basılmıştı. İşte bu sırada Eflâton Cem Güney, Türk Folklor (Halkbilgisi) Derneği'nin Başkanı bulunmaktaydı, verdiği bilgilerle Eberhard'a geniş çapta yardımcı olmuştu.

Bugün, kendisini Türk Halk Edebiyatı'nın çeşitli dallarına adanmış olduğunu Eflâton Cem Güney 76 yaşındadır. Çeşitli dergilerde yayınladığı masal, halk hikâyesi, halk fıkrası, saz şairleri hakkındaki çeşitli yazılarından maada, kitap olarak ta 60'ı aşan eser vermiştir.

★

1896 da Sivas'ın ilçesi Hekimhan'da babası Ahmet Hürşit bey telgraf müdürü iken dünyaya gelmiştir. 6 yaşında babasını, 7 yaşında iken de annesini kaybeden Güney, Sivas'a giderek amcası Sivas Posta müdürü Şevket beyin yanında ilk, orta ve sultanî öğrenimini tamamladı. 1918 yılı 12 eylülünde öğretmen olarak Konya'ya atandı. 15 Aralık 1920 tarihinde Eskişehir Sultanisi Türkçe öğretmenliğine tayin edildi. Konya'da iken Mütarekenin karanlık günlerinde içli şiirler veren Eflâton Cem'in ruhunda 19 Mayıs yeni bir umut çırısı yakmış, bu umut ve inanla ilk Kuvayı Milliye Marşı'nı yazmıştır. Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti'nin Konya'da kurulması sırasında kendisine düşen hizmeti yaparak — Orgeneral Fahrettin Altay'ın Hayat dergisindeki anlamları belirttiği gibi — Temsil ve İrsat Heyeti'ne seçilmiştir. Ayrıca Kuvayı Milliye'nin yayın organı Öğüt gazetesinde çalıştığı gibi, İrsat dergisini de çıkarmış, kurtuluş edebiyatımızın ilk eseri sayılan “Matem Sesleri” adlı şiir kitabını o sıralarda bastırmıştır.

Eskişehir işgal edilince Kayseri Sultanisi Türkçe öğretmenliğine verilmiş, 1921 — 1923 arasında burada Sultanî Müdürü Nafi Atuf Kansu ile birlikte Misaki Millî gazetesini idare etmiştir. Zaferden sonra memleketi Sivas Sultanisi Türkçe öğretmenliğine getirilmiş (1923), 1925 yılında ise dil ve edebiyat araştırmalarıyle Millî Eğitim Bakanlığının dikkatini çekerek Uzmanlar Komitesine seçilmiş, Ankara'da Reşat Nuri Güntekin, Ali Cenip Yöntem ve Hasan Âli Yücel'le birlikte Türkçe ve Edebiyat kitaplarının incelemelerine katılmıştır. 1. 9. 1927 yılında terfian Sivas Li-

sesi edebiyat öğretmenliğine getirilmiş, 1928 yılı sonunda da Samsun Lisesinin kuruluş hazırlıkları için bu lise müdür yardımcılığına verilmiştir. 1931 yılında Afyon Lisesi'ne, üç yıl sonra da Kütahya Lisesine verilmiş, burada onbir yıl edebiyat öğretmenliği ve idarecilik yapmıştır.

1944 martında İstanbul Haydarpaşa Edebiyat öğretmenliğine tayin olunduktan sonra, ömrü boyunca derlediği masalları halk ağzı ve halk zevkiyle işleyerek yayınlamaya başlamıştır. Akli ercek çağa gelip te aktan karadan anladıktan ve Ziya Gökalp'in Yeni Mecmua'da neşrettiği “Tahris ve Tehzib” başlıklı yazıyı okuduktan sonra, bütün zamanını, Türk harsı ürünlerinin konuşulan Türkçe ile batı metodlarına uygun şekilde ele alınmasına, işlenmesine vermiştir.

1950 yılında Topkapı Sarayı Müzesi Müdür Yardımcılığına getirilen Güney, 1956 da İstanbul Millî Eğitim Müdürlüğü Müdür yardımcısı olmuş, burada da mesleği ve folklorla ait değerli eserler verdikten sonra 1961 de emekli olmuştur.

Eflâton Cem Güney'in dili ve kalemiyle masallarımız hayat bulmuş, kendine has uyaklı tekerleme ve döşemeleriyle bunları çocuklar kadar yetişkinler de zevkle takip eder olmuşlardır. “Bir varmış, bir yokmuş” saatinde İstanbul ve diğer il radyoları Güney'in dilinden Türk Masalları'nın çeşitli varyantlarını şiirli bir üslup içerisinde vermiş, Güney, arı ve duru yeni masal dilinin doğmasında önder olmuştur.

Son 25 yılda Eflâton Cem Güney'in 62 eseri yayımlanmıştır. Buna dergilerde, gazetelerde çıkan yazıları dahil değildir.

Eflâton Cem Güney Unesco Uluslararası Gençlik Kitapları Birliği tarafından 1956 ve 1960 yıllarında “Açıl Sofram Açıl” ve “Dede Korkud Masalları” kitapları ile Andersen şeref diploması ile mükâfatlandırılmıştır.

★

Güney'in eserlerini 7 bölümde toplayabiliriz :

I —HALK MASALLARI : 1) Bir varmış, bir yokmuş, 2) Evvel zaman içinde, 3) Az gitim, uz gitim, 4) Gökten üç elma düştü, 5) Nar tanesi, 6) Kara yılan, 7) Sabır taşı, 8) Zümrüt Anka, 9) Akıl kutusu, 10) Altın heybe, 11) Açıl sofram açıl, 12) En güzel Türk masal-

Destanlar :

## Şükrü ve “Kendi Düşen Ağlamazın Destanı”

Yazan : M. Sabri KOZ

Halk şairlerinin söylediği destanlar için de “Öğüt verici” nitelikte olanlar çoktur. Bu destanların kimisinde malzeme olarak doğrudan doğruya atasözleri kullanılır (1), kimisinde de olaylara dayanılarak öğüt verilir. Aşağıdaki destanda anlatılan olaydan yola çıkılarak okuyanlara, dinleyenlere öğüt veriliyor (2). Vaktiyle durumu iyi iken aldatıcı dostlar yüzünden acıklı bir duruma düşen insanın duygularını şair, kendi ağzından dile getirmiş (3).

Destanda kullanılan sözcük ve tamlamalara bakılarak Âşık Şükrü'nün az çok öğrenim görmüş olduğu söylenebilir (4). Destanın yirmi ikinci dörtlüğündeki “Yaşasın tahtında Abdulhamid Han” dizesinden şairin XIX. yüzyılın son yıllarında hayatta olduğu ve bu şiiri yazdığı düşüncesini çıkarıyoruz. Bu dönemde “az çok öğrenim görmüş olanlardan saz çalmadan ve irticalsiz şiir yazarlar (hece ile ve halk

ları, 13) Hasırcı baba, 14) Dağ olur eğilir misin, 15) Gülen narı ağlayan ayva, 16) Yedi köyün yüzkarası, 17) Zindandan gelen mektup, 18) Al elma, yeşil elma, 19) Gözleri yollarda kalan ana, 20) Altın gergef, 21) Saraydan uçan kız, 22) Aygırı baygın ses ve nur topu, 23) Aklı Mavis, 24) Güldükçe güller açan kus, 25) Tellerinde bülbüller sakıyan saz, 26) Sihirli köpek, 27) Onlar ermiş muradına, 28) Yiğitler yiğidi Musacık.

II — HALK HİKÂYESLERİ : 29) Dede Korkud Masalları, 30) Kerem ile Aslı, 31) Âşık Garip, 32) Dertli kaval, 33) Tahir ile Zühre, 34) Şah İsmail.

III — HALK FIKRALARI : 35) Nasreddin Hoca fıkraları.

IV — HALK ŞAİRLERİ VE ŞİİRLERİ : 36) Erzurumlu Emrah, 37) Âşık Fuhsatî, 38) Âşık Meslekî, 39) Âşık Kâmilî, 40) Âşık Münhaci (Ruhsatî'nin oğlu), 41) Halk şiiri antolojisi, 42) Halk Türküleri, I, 43) Halk Türküleri, II.

V — TARİH VE FOLKLOE : 44) Atatürk, 45) Folklor ve Eğitim, 46) Folklor ve Halk Edebiyatı.

VI — HALK EĞİTİMİ : 47) Köy odası, 48) Köyün orta direği, 49) Çift çubuk üstüne, 50) Gözümüz üstünde olsun, 51) Dağarek, 52) Hös-

şiiri geleneğine bağlı kalarak ve de aruz ile) çoğalmıştı” (5). Şükrü'nün dili de bunu açık açık göstermektedir. Onu, anlatımını ve kullandığı dili göz önünde tutarak, halk şairleri arasında “Kalem Şuarası” diye anılan sınıfa sokabiliriz.

Destan 31,5x25 cm. boyutlarında ince ve sarı bir kâğıda taşbaskısıyla basılmıştır. Dörtlülükler kâğıt üzerine beş dörtlük dört sütun halinde yerleştirilmiş; artan üç dörtlük de sütunların altına, orta yere gelecek şekilde yerleştirildikten sonra metin biri kalın biri ince iki çizgiden oluşan bir çerçeve içine alınmıştır. Sütunlar birbirinden tek çizgiyle ayrılmış; dörtlük sırasını gösteren rakamlar ise çift çizgi arasına konulmuştur.

Bilindiği gibi şiiri söyleyenin mahlası gelenek gereği son dörtlükte bulunur. Burada sondan bir önceki dörtlükte de. Şair yirmi ikinci dörtlükte devrin padişahını ve

beş, 53) Tanrı vergisi, 54) Millî Kurtuluş ve yeniden doğuş, 55) Ocak başında, 56) Kulağımıza küpe olsun, 57) Halk eğitiminde işbirliği, 58) Çukurova, 59) Ege.

VII — ŞİİR VE NESİR : 60) Matem Sesleri, 61) Dumlupınara doğru, 62) Kara yazı.

★

Bir varmış, bir yokmuş, masal söyleyen ve yazar çokmuş. Ama Eflâton Cem Güney gibisi yokmuş. Son neslin çocukları gibi, ak saçlı gün görmüş neneleri, dedeleri, ana ve babaları da onun masallarını günleri ipe çekerek ardyo başlarında dinler, “Bir varmış, bir yokmuş” programının bir hafta sonraki masalını da dinleyebilmek için sabırsızlık duymamış. İşte Öğüt boylarının masal anlatıcısı Dede Korkud Koca, nasıl o devrin masallarını bugüne ulaştırmışsa, Eflâton Cem Hoca da Anadolu'nun o canım masallarını yarıncı boylara kalsın, diye kitap kitap yayınlamış. Bizim gayretimiz ise bunların adlarını bir araya getirmekten öteye gidemedi. Ad ve türlerine göre bunların dizesini sıralamak boynumuza borç oldu, ama güç olmadı.

Gökten üç elma düştü. Üçü de büyük masal babamız Eflâton Cem Hocamıza...

kendi mahlasını belirttiikten sonra son dörtlükte padişahı övmeye devam ediyor. Bu durum, şiirin enlam yönünden gelişimiyle de bağdaştığı için hiç bir düzeltmeye gidilmedi.

#### KENDİ DÜŞEN AĞLAMAZIN DESTANI

- 1 — Kendi düşen âdem ağlamaz canâ  
İki gözden olur velâkin inan  
Kişi gördüğünden yâd olsa dâna  
Mümkün mü dâdesi olmamak giryan
- 2 — Her şeyden insan almali ibret  
Akdem bulunmuşken sâhib-i servet  
Şimdi çekmedeyim hâl-i zaruret  
Sebeb-i mahvumu edeyim beyan
- 3 — Akılsızlığımdan pek gafilâne  
Bulunûd kapıldım nâmerd yârâne  
Kimler ile görüşümse dostâne  
Ziyana uğradan savuşdu bir yan
- 4 — Kimseye yâr olmaz bu fânî dünya  
Herkesi bir dürlü etmekte iknâ (6)  
Kâr ü zararımı bilmedim hayfa  
Olmaktadır şimdi ciğerim şîzân
- 5 — Zaruretle ömrüm bulmak nihâyet  
Meğer bana Hakdan ola inâyet  
Kiminle müşterek etdim ticaret  
Her biri bir günâ gösterdi ziyân
- 6 — Hâzık hekim oldur başına gelen  
Bulmaz imiş yerin kabdan dökülen  
Pek azdır âlemde hak hukuk bilen  
Bahtiyardır bulan bir sadık yârân
- 7 — Nefsin iğfalinden lâzımdır hazer  
İnsan kıymetini bilen pek ender  
Aceb zarardide olmak mı kader  
Yoksa tedbirimde etdim mi noksan
- 8 — Bu baht-ı siyahım gör neler etdi  
Ol yarın sitemi canıma yetdi  
Felek sillesine uğradım gitti  
Mucib-i mahvumuz oldu refikân
- 9 — Felek bize yine yâr olur elbet  
Zelil oldum gitti âhir âkıbet  
Tesadüf etmedim bir pâk-i tıynet  
Bunca görüşdüğüm dostlardan merdân
- 10 — Nâs içinde gezmekdeyim serseri  
Kimse demez halin nedir gel beri  
Müstahakdır sürünmemin var yeri  
Kişi ettiğini çeker her zaman
- 11 — Düşenin hem-demi olmaz âşikâr  
Başa gelen bir hal çekilür nâ-çâr  
Bir kararda durmaz bu çerh-i gaddar  
Rengine aldanmaz olan âkılân
- 12 — Talîm dün olup geldi zevâlüm  
Dökülür dâdeden bak eşki alim

- Binefsi kardaşım sormaz ahvâlüm  
Olmuş bana bu hal bir dâğ-i hicran
- 13 — Nazar-i Hakda bir hay ile geda  
Esmede başımda âteşi sevda  
Bulamadım gitti bir yarü vefa  
Ahvalime vâkıf olan bir ihvân
  - 14 — Hatırmız çıkmaz o câm ü cemler  
Hayal oldu gitti hani o demler  
Benim ile yiyüb içen âdemler  
Şimdi göz önünden oldular nihan
  - 15 — Hallobmaz cihanda hiçbir müşkülât  
Eyleyenler bana ta'zim ültifat  
Meğer parameymiş bilmedim heyhat  
İş işden geçdikde anladım olan
  - 16 — Refah-ı hal ile gezdim bir eyyam  
Ehibba yüzünden hasıl-ı kelâm  
Muhtacı nan oldum ahir ü encam  
Bana şimdengeri ölündür âsân
  - 17 — Mevlâ bir kulunu etmez rencide  
Kabahat bendedir derim her demde  
Değildir kimsede kusur hep bende  
Kendim etdim buldum Allâha ayân
  - 18 — Mevlâ bir kuluna zevâl vermesün  
Namerd olan muradına ermesün  
Akıl olan kimse beni yermesün  
Ta'n olunmaz düşen bu yolda bir can
  - 19 — Bir kişinin gece vakt-i zevâlî  
Açılır elbetde bab-ı ikbâlî  
Sâye-i devletde oluruz âli  
Daim bir hâl üzere kalmaz bir insan
  - 20 — Bu bir nasihatdir âkil olana  
Aferin necat-ı rahî bulana  
Fikir dümen gerek insan kullana  
Aşkolsun gemisin kurtaran kapdan
  - 21 — Maslahat zımında hâl-i ünsiyet  
Eyleyenden geldi bana bir nefret  
Şimdi ettiğim yok kimseyle ülfet  
Küşe-i vahdetde kalmışım mihman
  - 22 — Tevekkül olanı Hak eder handân  
Yaşasun tahtında Abdulhamid Han  
Sayesinde nice âdem sayebân  
Olmaktadır daim ŞÜKRİ'yi bican
  - 23 — Andar her cihet hâl-i halâvet  
Matla'ı şevketdir kân-ı adalet  
Yardımcısı olsun Fahr-i Risalet  
Dest-i giri ola Hazret-i Mennan

#### SÖZLÜK :

Canâ : ey can, Yâd olmak: başka bir duruma düşmek (Dizede kötü duruma düşmek anlamındadır.); Dâna: bilici, Dide: göz; Giryan: ağlayan, ağlayıcı; Akdem: önce; Sâhib-i servet: servet sahibi; Hâl-i zaruret: yoksulluk; Sebeb-i mahv: (Parçada) yoksulluğa düşüşün sebebi;

Beyân: anlatma, açıklama; Gafilâne: Gafilcesine; Nâmerd: merd olmayan; Yârân: dostlar; Dostâne: dostça; Hayfâ: ne yazık ki; Sûzan: yanan, yakıcı; İnâyet: iyilik, yardım; Bir güne: bir türlü; Hâzık: işinin ehli; Nefsin iğfali: nefsin aldatması, Hazer: sakinma; Zarardide: zarara uğramış olan; Mucib-i mahv: (Parçada) yoksulluğa düşüşün sebebi; Refikân: arkadaşlar; Zelil: aşağı tutulan, aşağılanan; Âhir âkıbet: En sonunda; Pâk-i tıynet: yaradılışı temiz; Nâs: insanlar; Hem-dem: can ciğer; Nâ-çâr: çaresiz; Çerh-i gaddar: acımasız dünya; Âkılân: akıllı kimseler; Dün: alçak, kötü; Zevâl: sona erme; Eşki al: kanlı gözyaşı; Binefsi kardaşım: öz kardeşim; Dağ-ı hicran: hicran yararı; Nazar-ı Hak: Tanrı bakışı; Bay: varlıklı; Geda: yoksul; Âteşi sevda: aşk ateşi; Yârü vefa: candan bağlı dost anlamında bir söz; Vâkıf: bilgi sahibi; İhvan: candan arkadaşlar; Câm ü cem: içkili eğlence; Nihan: gizli, saklı; Ta'zim: ululama; Refah-ı hâl: bol-luk, rahatlık durumu; Ehibba: dostlar, sevgililer, İhsân-ı kelâm: sözün kısıası; Muhtacı nân olma: ekmeğe muhtaç olma; Âhir ü encâm: en sonunda; Âsân: kolay; Rencide: incinmiş, kırılmış; Ayân: Açık, belli; Ta'n: kötülleme, ayıplama, Vakt-i zevâl: bitiş, kurtuluş vakti; Bâb-ı ikbâl: talih kapı; Sâye-i devlet: devlet yardımı; Necât-ı rah: kurtuluş yolu anlamında bir söz; Maslahat: ehemmiyetli iş; Zım: gizli maksat; Ünsiyet: arkadaşlık; Ülfet: görüşüp konuşma, ahhaplık; Küşe-i vahdet: birlik, yalnızlık köşesi; Mihman: konuk; Tevekkül: İş tanrıya bırakma; Sayebân: gölgelik, koruyucu; Hâl-i halâvet: tathlik, iyilik; Matla'ı şevket: büyüklük kaynağı; Kân-ı adalet: adalet kaynağı; Fahr-i risalet: peygamberliğin övünce, Hz. Muhammet; Dest-i gir: el tutucu; Mennân: İhsanı bol anlamında Tanrı'nın adlarından biri.

#### NOTLAR :

- 1) Bu konuda geniş bilgi için bakınız :  
a — Dehri Dilçin, Edebiyatımızda Atasözleri I, İstanbul, 1945, Türk Dil Kurumu Yayınları.  
b — Yasfi Mahir Kocatürk, Saz Şiiri Antolojisi, Ankara, 1963, (Sayfa 132 — 135'te Şerifi (XVII yüzyıl) ve sayfa 221 — 224'te Levni (XVIII yüzyıl) adlı şairlerin atasözü destanları bulunmaktadır. Bunlar bu tür destanların en tanınmışları ve güzelleridir.  
c — Aydın Oy, Tarih Boyunca Türk Atasözleri, İstanbul, 1972, İş Bankası Kültür Yayınları. (Bu değerli kitapta atasözlerimizin pek

çok özelliği incelendiği gibi atasözü destanlarından da söz edilmektedir).

2) Destan yazıp bastırarak satmak eskiden beri bir meslektir. Destan satıcısı - bu destanın şairi de olabiliyor bugün - en kalabalık yerlerde - köprü, köşe başı ve pazar yeri gibi... - yüksek sesle ve bestesiyle okur destanını. Etrafına dinleyici toplamak için yanık sesli olması ve destanda acıklı olayların anlatılması gerekir. Acıklı sözlerin hemen hemen destanların çoğunda yer alması - eğer satmak için yazılmışsa - bundandır.

3) Doğu kökenli hikâyelerde bu motif çok yaygındır. Varlıklı bir genç - Çoğu zaman bir mirasyedi olur bu -, dostlarının yakınlıklarına aldanarak bütün mal ve mülkünü boş yere harcar. Yoksul ve acıklı bir duruma düşer. Dostları yüzüne bakmazlar. Sonradan herhangi bir nedenle genç tekrar eski durumunu bulur ve bir daha sahte dostlara yüz vermez.

4) Şairin mahlası eski yazı geleneğine uyularak "Şükri" biçiminde yazılmıştır. Bu nedenle, sondaki "ye" harfini değerlendirerek okursak mahlas "Şükri" de olabilir.

5) Sayın Cahit Öztelli'nin bu destan ve şairi hakkında bize yazdığı 2. 4. 1972 tarihli mektuptan alınmıştır.

6) Metinde "İfnâ" biçiminde yazılmıştır.



DAMLIYA  
DAMLIYA  
GOL OLUR

TÜRKİYE  BANKASI

paramızın... istikbalimizin emniyetidir

(Folklor : 74)

## Çirkinini Güzel Yapan Su



İzmir'e gelen turistler de yerli halk gibi Agora Suyu'na büyük ilgi göstermektedir.

İzmir'deki tarihi Roma Pazarı (Agora)' da akan suyun, çirkinleri güzelleştirdiği, güzelleri de daha da güzel yaptığı söylenir. Yüzyıllardan beri devam eden inanış ve geleneğe göre, güzel olmak isteyenler suyun kenarına geçip avucunu ıslatacak... Sonra ıslak elini yüzüne, koluna sürecekle ve bir yudum da içecek... Su kürü işte bu kadar az zaman alıcı ve masrafsızdır.

Bu suyu içenler, eline yüzüne sürenler çirkinse güzel olur, güzelse daha da güzelleşmiştir.

Tercüman - rehberler, İzmir'e gelen her turiste "Agora'nın özellikleri yanında suyunun da sihirli kuvvetini anlatmaktadır. Turistler bu sözleri tebessümle karşılamaktadır. Ama yine de ellerini suya götürüp tercüman - rehberlerin dediğini yapmaktan da geri kalmamaktadır.

Yaz - kış yüzyıllardan beri akan bu su, "Agora"ya Kadifekale'nin arka taraflarından, bilinmeyen bir kaynaktan pışmış top-

raktan yap... künklerle getirilmiştir. Su da kireç bulunmadığından, akışında bunca yıl bir aksama olmamıştır. Hafif şekerliymiş hissini veren bir tadı vardır ve daima soğuktur.

Çirkinini güzel, güzeli daha güzel yapan bu su, Romalıların toprakaltı galerisinin avlu duvarından akmaktadır. Galeri ise, bugün insanların, vasıtaların geçtiği yoldan beş metre derinlikte, toprağın altındadır. Galeri, birbirine geçmiş taşlarla yapılmış kilit taşları bulunduğu için yıllarca eski şeklini muhafaza etmiştir.

Suyun diğer enteresan yönü de böbrek ağrılarını iyi gelmesidir. Çevre halkı, sık sık bilet ücreti ödeyerek "Agora"ya girmekte ve şişeler dolusu su alıp götürmektedir.

Suyun hakikaten çirkinleri güzelleştirdiği, güzelleri daha güzel yapıp yapmadığı bilinmiyor. Ancak, yüz yıllardan beri sihirli kuvvete sahip olduğu söyleniyor. T.F.A.

## Bektâşilerde Sofra Âdâbı

YEMEK — TUZ — HELVA

- 1 -

Yazan : Doç. Dr. Bedri NOYAN

Bektâşiler, yemeğe : "Lokma" derler. Yiyelim anlamına "Lokma edelim" dedikleri gibi "Hora geçirelim" de derler. Bektâşilik, sofraya, "Muhabbet sofrası" der. Topluma kazandırılan güzel konuşma, irfân bu sofralarda verilir.

Sofrayı hazırlayan temiz elbiseli, kendisi temiz, huyu güzel, yüzü güleç kişiler olmalıdır. Sofra hizmeti pek makbul hizmetlerdendir. Eski Dergâhlarda yüksek rütbeli kişilerle paşaların sofraya hizmeti yapmaktan zevk duydukları görüldü. "Sofra Alî'nin" ve "Mihmân Alî'dir" sözleri bu konuda bir fikir verebilir.

Sofra, yemeğe oturacakların sayısına göre, hepsi rahat olacak şekilde düzenlenmelidir. Makaan ıssı ve ötekiler yerli yerine oturunca, hizmet eden, erenlerden izin ister, yiyecekler ekmeğe getirilir. Ekmeğe kabından herkes ekmeği kendisi alır.

Eskiden sofraya çevresine yeşillikler de konurdu. Hz. Peygamberin "Yemeklerinizi yeşillikle bezeyiniz, yeşillik Şeytan koğar" dediği rivayeti vardır.

Yemekte bulunanların en büyük rütbelisi (yol bakımından) kim ise sofraya o başkanlık eder. Makaan ıssı bir mürşid, konuk olarak gittiği dergâhın mürşidine, derecesi kendisinden daha az ise de, onu kendi evlâdları arasında yüceltmek amacıyla, sofraya başkanlığını bırakabilir. Bunun aksine böyle bir teklife rağmen, dergâh sahibi mürşid, gelen daha üst dereceli konuğuna başkanlık etmesi ricasını yeniler ve israr eder; böylece ona saygı göstermiş olurdu.

Sofra duasından sonra yemeğe önce tuzla başlanır, bitirişte de tuzla son verilir. Bunun hakkında Hadis'ler bulunduğu söylenir. Küçük bir tabak içinde veya toprak çanak içinde yemek yenilmez. Daima sofrada yemelidir.

Sofrada kaşıkların iç tarafı daima yukarıya doğru olarak bırakılır. İçlerinin altı dönük bırakılması rızık ve kismet kapanmasına yorumlanır. Bu konuda sayın C. S. Revnakoglu, "Tarih Konuşuyor" adlı dergide (Nisan 1967, sayı : 39, s: 3129) güzel bir

olay yazmışlar : "Yol ehli kişilerle sofraya (somat) etrafında muhabbete oturulmuş. Erkân ve âdâb gereğince kaşıklar sofraya kenarına paralel şekilde ve uc uca, iç tarafları yukarıda olarak dizilmiş.. Duâ eden eller gibi.. O gün sofrada mihmân olarak bulunan Abdülbaki Gölpınarlı, önündeki şimşir kaşığı fırsat bulub usulca çevirmiş ters yüzüne kapatmış. Farkına varanlar sormuşlar :

— Sultanım, bunun sebebi ne idi?

— Neden olacak imânım, demiş Gölpınarlı, sizin kaşıkların niyâzda olduğunu görünce bizimki sedceye vardı.

Yemek yenirken su dağıtıcı (sâki) de ayrı bölümünde söyleneceği gibi, hazır durur. Eğer herkesin önünde bir su bardağı ve masa'da surahi ile su varsa yiyenlerin küçükleri büyüklerine su koyarlar. Su dağıtan sâki'nin elbisesi ve kendisi tertemiz, güleryüzlü, iyi huylu olmalıdır. Su kabını sol eline, bardağı sağ eline alıp doldurarak sunmalı. Yanında bir havlu, su dökülürse kurulamak için bir tertemiz bez bulundurulmalıdır. Suyun da temiz olması, içinde yarsız bir madde bulunmamasına dikkat edilmelidir. Suyu içen üç, beş veya yedi nefeste (yani: ara vere vere), yavaş içmeli, doyuya içmemelidir. İçiş süresinde ağızdan, boğazından sesler çıkarak içmemelidir. Kırık kab veya bardaktan içmemelidir. Keza ayakta, yatarken, yanüstü dururken, boynu eğri, eğiş olarak içmemelidir. Bir başkası içerken beklemelidir. Hz. Peygamber ayakta su içmek hakkında "Hayvanların işidir", buyurmuştur. İçmeden : "Hüseyne selâm olsun" demeli, bitirince : "Hüseynin kaatillerine lâ'net olsun" demelidir.

Sofra hizmeti yapanların ayakta bir kaç lokma yemeleri doğru değildir, hizmetlerinden kalırlar. Eğer sofraya ıssı, ona bir lokma verirse, onu yer. Başkası verirse onu reddetmez, alır; fakat bir başkasına sunar. Tanrı : "Yâ eyyüh-err-rüsül-ü küllü min-et-tayyibât-i ve a'melü sâlihan." (XXIII. Mü'minün süresi, âyet: 52. Türkçesi: "Ey Yalvaçlar.. İyi ve temiz olan şeyleri yeyin. Doğru, dürüst işleri işleyin") der.

Yenilen yemek helâl kazanılmalı ve on- da kimsenin minneti bulunmamalıdır. Doğ- ru yola gitmek kudreti edinmek için ye- nen helâldir ve böyle hareket edenin uy- kusu ibâdetdir. Peygamberin de : "Bilenin uykusu ibâdetdir", sözünü hatırlatmak ist- erim.

Hizmet edenler, sofraya kurarken, sonra ekmeğe ve yemek getirirken tekrar ellerini sabunlamalıdır. Çatal ve kaşıkların ağıza girecek tarafından el ile tutmamalı, sapla- rından tutmalıdır.

Sofraya oturanlar da ellerini sabunla- dıktan sonra oturmalıdır. Yemekten sonra yine ellerini ve ağızlarını sabunlamalıdır- lar.

Yemek süresinde küçük lokmalar alma- lı, lokmayı çiğnemeli, ağızını şapırdatmama- lıdır. Lokmayı ağızla koparmamalıdır. Es- kiler yemeği köklamak ve üflemeği mek- rûh sayarlardı. Sofradan yere düşeni ye- mek, tıka basa karın doyurmak iyi değil- dir. Çok ziyeni Tanrı sevmeyenlerdir, Hz. Peygamber : "Halkın en kötüsü bir şeyi tek başına yiyendir" buyurmuştur. Kezâ : "Hiyârükün men at'am-et-ta'âm'e" (Sizin seçilmişiniz, başkalarına yemek yedireniniz- dir); kezâ : "Mâ amel-ün afdal'e min işbâ-i kebed-in câ'tatin". (Aç bir karnı doyum- maktan daha büyük bir yücelik olamaz), buyurmuşlardır.

Yemek'te teklif etmeli, fakat, ısrar et- memelidir. Hazır bulunanlar da gereksiz şekilde nazlanmamalıdır. Yemek yerken e- lini ekmeğe silmemelidir, bıçağı ekmeğe temizlemelidir. Sofrada faydalı konular olmak üzere, Sofra Başkanı'ndan destûr a- larak, yavaş sesle konuşmalı, çok ve yük- sek sesle gülmemelidir. Meyve yenirken çe- kirdeğini umumi meyve tabağına koyma- malı ve ağızla fırlatıp atmamalıdır.

Sofra'da ölüden, hastadan, yaradan ve iğrenilir şeylerden - açmamalıdır. Ka- şınmak, geçirmek ayıptır. Öksürük veya aksırık gelirse ağızına bir mendil tutmalı ve başını geriye çevirmelidir.

Sofrada sigara içmemek daha iyidir. İ- çilmesine, Müşid izin verirse, kül tab- lalarını yemek masası üzerine koymamal- dır. Eski Baba Efendiler ve Dervişânın bu- na çok dikkat ettiklerini daima gördüm. Özellikle bir tören nedeniyle yenilen ye- meklerde bu hususa çok dikkat ettiklerini

daima gördüm. Özellikle bir tören nedeni- le yenilen yemeklerde bu hususa çok dik- kat ederler.

Yemek, yine "Yemek Bitirme Tercü- manı" okunduktan sonra tuz tadılarak tamamlanır. Daha önce, yemek sırasında sof- radan kalkmak gerekirse, kalkmak iste- yen, müşidden destûr (izin) alarak kal- karken sofranın (veya masanın) kenarına niyâz eder, öyle kalkar. Gelişinde yine aynı şekilde niyâz eder, oturur.

Sofrada yeme - içme âdâbı Hz. Ali'den kalmıştır, diye bir inanç vardır. Hatâî şöyle der :

*Yemek ile içmek için bir âdet  
Kurdu Hakk arslanı mü'min kuluna.*

Yine silsilenâmelerdeki kayda göre: "Sofra salmak İbrahim Halilullah Pey- gamberden kalmıştır". Meydân Ali'nindir. "Sofra Ali'nin" deyimi de Bektâşilerce çok iyi bilinen bir formüldür. Sofra getirmek Selman Fârisi'dendir. Silsilenâm'e'de "Hâ- dimin dua'sı budur", kaydıyla şu tercü- man vardır : "Sofra-i Hafl, ni'met-i celil, Hz. İsmail, kabûl-ü kurbân, dem-i düvâz- deh imâmân, zuhûr-u mehd-i sâhib-üz-za- mân, ez dem-i Pirân, ma'nâ-yı merdân" (Sadık Baba hediyesi Silsilenâm'e s: 5).

★

#### Muhabbet Sofrası :

Ayn-ül-cem'lerden veya herhangi önem- li bir toplantıdan sonra; Hakk'a yürüyen bir can için yapılan tören vesair akşam çe- râğları ve namaz denilen niyâz erkânla- rından sonra "Muhabbet Sofrası" kurulur.

Sofrayı, görevli muhibbler, yukarıda an-lattığım koşullara uyarak, elbirliği ile ha- zırlar. Sofraya en önce tuz getirilir. Sofra kaldırılırken en sonra tuz kaldırılır. Sofra- ya en sonra içki içilecekse içki kadehleri konulur, bunlar da dem faslı bitib te "Lok- ma gelsün" denildiğinde kaldırılır.

Sofranın başkanı, orada bulunanların en yüksek mertebeli olanlarının en kıdemlisidir. Bunu yukarıda yazmıştım. Onun sağ ve sol taraflarında da mertebe sırasıyla oturulur. Eğer fazla kalabalık varsa, ona göre bir kaç sofraya hazırlanır. Sofrada, Baba'lardan sonra Dervişler kadem sırasıyla otururlar. Aynı ayrı bir kaç sofraya oldu- ğunda her sofraya bir Derviş oturtmak â- deti doğru değildir.

Eskiden Yerlere sofraya örtüleri serilip ü-

zerlerine büyük siniler (tepsi) konurdu. Sofra bezinin üzerine sofraya tahtası konul- duktan sonra sininin bunun üzerine konul- ması daha çok görülürdü. Bunların çevre- sinde halka olub yerde otururlardı. Sonra- ları masaların etrafında ve sandalyelerde oturulmağa başlanmıştı.

Müşid önce Sofra tercümânı okur, tercü- mân okunurken herkes ellerini sofraya veya masa kenarına, sağ el parmakları üstte o- larak koyarak niyâz eder, başı az öne e- ğilmiş olarak dinler ve hafif sesle "Allah Allah", derler. Sonunda Müşid "Hü" de- diğinde hep beraber Hü derler ve doğrulur- lar. Eğer içkili bir yemek ise, Müşid sof- ranın büyüklüğüne göre çeşitli aralarla sâ- kilik görevi yapacakları seçer. Peymâne- lere (içki kadehlerine) bu sâkiler içki kor, Tercümândan sonra önce Müşid (sofra başkanı) birbiri ardına üç yudum içki a- lır. Sıra ile herkes aynı şekilde üçer yu- dum alır. Buna "Üçler demi" veya "Üç- leme" denilir. Herkes içti mi Müşid tekrar tercüman okur, tuz tadılır, yemek ve arada muhabbete başlanır.

Bu sofralarda Müşid almadan hiç kim- se kadehine el uzatıp içki içemez. Ancak o içince, herkes sıra ile birer yudum alır- lar. Söylediğim gibi, sofranın büyüklüğü- ne göre Müşid bir kaç kişiyi sâkiler hiz- metine seçer. Sâki surâhi veya şeyyi onun- la görüşerek, yâni öpüb niyâz ederek, sol eline alır. Peymâneyi sağ avucuna gizle- yerek doldurur, sâhibine verirken de onun ile başparmakları birbirine karşı gelir ve alan da peymâneyi avucu içinde gizli tuta- rak alır. (Bir Muhibb, gerekirdi de, bir zâ- hir sofrasında dem alacak olursa, sâkiliği kendi yapmalıdır ki, zâhir elinden dem al- mamış olsun. Bir Bektâşi meyhanede, zâ- hir arasında dem almaz. Zorunluk varsa böyle yapmalıdır).

Muhabbet sofrasında, sâki, herkesin ka- dehine gerektiği kadar içki koyar. Kimse, boşalan kadehine kendisi içki alamayacağı gibi sâkiye de koymasını söyleyemez. Sâ- ki, istediği zaman, istediği kadar koyar. Tabii bunu da herkesin içkiye karşı olan dayanıklılık ve hâline göre düzenler. Bek- tâşi edebiyatında sâki'ye hitaben söylen- miş beyitlerde, bu usul ve davranışları bi- lirsiniz, gerçek anlamları daha iyi seze- ceğiniz şüphesizdir.

Sofrada herkes birer yudum içkisini a-ınca sâki'ler de kendi aralarında selâmla- şıp hep beraber müşidin yüzüne bakarak birer yudum içkilerini alırlar. Kadehleri doldurur, bırakırlar.

Önceleri "Muhabbet Sofralarında içki, yukarıda söylediğim, "Üçler Demi"nden i- baret imiş. Yâni birer yudumluk küçücük peymânelerle üç yudum içki alınır ve pey- mâneler ile içki sofradan kaldırılır imiş. Dem almak sonradan da sürdürülmüş ve böylece devam etmişlerdir. Zaten bunun amacı, iştah açmak ve sofrada sıkılacak olan genç muhibblerin sıkılganlıklarını gi- dermektir. Rahmetli Müşidim Ali Nâci Baykal Dedebara erenlerin içkinin tama- men aleyhinde idi. Kendileri de Muhabbet Sofralarında pek az alırdı. Buldukları sofralarda az içirtirlerdi. Bu fakiir evlâ- dına birçok defalar "Canların neşesini ka- çırmamak için bir parça içmelerine müsa- de ve tahammül ediyorum. Yoksa Üçler Demi'nden sonra sofradan Peymâneleri ve içkiyi kaldırtacağım. İçmeği sevenler var, sonra buraya toplanmayıp dışarıda yara- maz yerlerde içecekler." diye söylemiştir. Fakiire de Başkanlık edeceğimiz sofralar- da, dâima çok az içki içirtmeği tavsiye bu- yururlardı. Öyle yapıyor ve yaptırıyoruz.

Bu üçler demi (yani üç yudum içki al- mak), sadece yorgunluk giderici, sıkılma, çekingenlik duygusundan sıyrılabilmek iste- yenlere yardımcı olmak içindir. Demler halkınca Müşid "Lokma Gelsün!" diye emreder, peymâneler toplanır, demler kal- dırılır, yemek gelirdi.

Müşid bu defa da yemek tercümânını okur, herkes niyazda dinler. Tuz tadılarak yemeğe başlanırdı. Yine her çeşid yemek geldikçe Müşid ilk lokmayı ondan tadma- dan kimse elini uzatamaz. Müşidin yemeğe niyeti olmasa bile ötekiler başlayabilmiş di- ye. bundan lokma alması gereklidir.

Bu arada sohbet ve muhabbetler edilir. Muhibbânın soruları cevaplandırılır. Biri- si konuşurken herkes dinler, her kafadan ayrı ses çıkmaz.

Daima Müşidden destur alınarak bir soru veya ona karşı söylenecek ne ise söy- lenir. Bektâşiler Pılava Kaygusuz derler. Mısırdaki dergâhından Elmali'deki Abdal Musâ Sultan'a keramet yoluyla piring yol- ladığından ötürü verilmiş bir ad olmalıdır.

Yemeğin sonunda çoğunlukla "Helva" yenilir. Bu helva hemen hemen bütün özel amaçlarla yapılan resmî tören ve toplantılarda yapılması zorunluğu olan bir yemektir.

Nihayet son tercüman "Sofradan kalkış tercümanı" okunur, Hü denir ve sofraya kalırlır.

Sofra Tercümanları, erkân konusunda yazılacaktır. Bazı Dergâhlarda yemek bitince "Elhamd-ü lillâh", demek yerine Hâşim Baba'nın aynı redifli nefesini okurlardı :

*Şebpîr-ü Şebper,  
Mürşid-ü Rehber  
Sundular Kevser,  
Elhamd-ü lillâh!*

*Hakk'tır Muhammed,  
Olmuşuz ümmet  
Bulmuşuz rıf'at  
Elhamd-ü lillâh!*

*Muhammed güldür,  
Pirim bülbüldür,  
Cümlemiz küldür,  
Elhamd-ü lillâh!*

*Pîre mihmânız,  
Cümlemiz cânız,  
Ehl-i imânız,  
Elhamd-ü lillâh!*

*Pîre muhabbet,  
Cân ile hizmet  
Tâlibe nîmet,  
Elhamd-ü lillâh!*

*Vaktimiz sündür,  
Kalbimiz nürdür,  
Sözümüz budur:  
Elhamd-ü lillâh!*

*Sofra Alî'nin,  
Himmat velî'nin,  
Şöhreti dînin  
Elhamd-ü lillâh!*

*Hâşimin zikri,  
El-fakr-ı fahrî  
Mü'minin şükri  
Elhamd-ü lillâh!*

*Elhamd-ü lillâh,  
Elhamd-ü lillâh,  
Elhamd-ü lillâh,  
Eş-şükri-ü lillâh!*

★

#### Sâki'lik hizmeti :

Muhabbet toplantılarında dem alınacaksa bunu dağıtacak kimseler mürşid tara-

findan seçilirdi. Bu görev müstakil ve yalnız erkeklerle verilir işlerdendir. Sâki olan, o toplantıda bulunan ve Muhabbet sofrasına oturan kimselerin ne mikdar "Dem" alabileceklerini bilen kimsedir. Kadehi boşalana, ona göre, istediği zaman ve istediği miktar (yâni gereği kadar) dem koyar. Ve kadeh elden ele (yâni sâki ile muhibb elleri arasında) avuç içinde örtülü olarak alınıp verilir. İçinde ne kadar dem bulunduğu görülmez. Eskiden seramik, porselen kaplar içinde içildiği için, şimdiki şeffâf kadehler gibi olmadığından, hiç görülmezdi.

Sofranın kalabalık oluşuna göre, bir veya birkaç sâki ayırılır. Herkes derece ve merteye sırasıyla demini aldıktan sonra bütün sâkiler birbirleriyle anlaşarak, hepsi beraber Baba Efendi'nin cemâline (yüzüne) nazar ederek birer yudum ahırlar. Kadehin avuç içinde tutulması, kanın beden içinde gizli olmasından kinayedir. Burada içkiye "Dem" denilmesi ve bu kelimenin aynı zamanda kan anlamına gelmesi ile bir ilgi var mıdır, bilemem? Böyle kapalı verilmiş, aslında, sâkinin o kişiye ne kadar verdiği veya vermediği ve içenin ne kadar içtiği belli olmaması içindir.

İsmet Zeki Eyüboğlu, 1968 de yayınladığı "Divân Şiirinde Sapık Sevgi" adlı kitabında eski divân şairlerinin eğilimlerini belirten mısralarından örnekler ve açıklamalar verdikten sonra, son taraflarında (s: 104 de), Dergâhlara da bunun etki yaptığını söylemektedir.

Yalnız, örnek olarak Edib Harabî'den aldığı şiiri yanlış yorumlamıştır. Bektâşî Edebiyatı'nda sâki için söylenmiş beyitlerden, bir güzel erkek gence sesleniş, anlamı çıkarmıştır ki bu mısralarda ve Bektâşîlerde kesin olarak böyle bir eğilim yoktur.

Örnek olarak Edib Harabî'yi almışlar. Bu zâtın şiirleri pervâsızca yazılmış. Bunları gerçek, mistik anlamlarıyla yorumlamak gerekir.

Bektâşî toplantıları zâten kadınlı erkekli'dir. Her muhibb kendi eşiyle oradadır. Bektâşîlikte kadın ve aile konusunu incelemiş bulunuyoruz. Onu da yayınlayacağız. Görüleceği gibi Bektâşîlerde çok kutsal sayılan bir aile bağı vardır. Bektâşî ahlâkında da kesin olarak böyle bir konu yoktur. Daha ikrâr törenindeki telkinde bile bu husus-

#### İnançlar :

## Gündüzbey'de Yağmur Duası

Yazan : Ahmet SENTÜRK

Malatya'nın on kilometre güneyinde bulunan Gündüzbey (Kündübeg) Köyünde yağmur yağması için başvurulan çarelerden birkaçını nakledeceğim. Benim de içinde yaşamış olduğum bu inanışlara bugün itibar edilmemektedir. En çok kırk sene önce bütün canlılığıyla devam eden inanışların unutulmasında değişen sosyal ve ekonomik şartların etkisi büyük olmuştur.

Evliya Çelebi'nin hayranlıkla anlattığı manzarayı meydana getiren Derme suyu bundan 30 yıl önce beton kanala alınmıştır. Daha evvel Kapılık denilen yerde yapılan bir bentle su, şimdiki beton kanalın geçtiği yerde bulunan toprak kanala akıtlırdı. Böylece Derme, hem sulama vazifesi görür hem de halkın içme suyu ihtiyacını karşılardı.

Çiftçinin yağmura muhtaç olduğu Nisan ve Mayıs aylarında havalar kurak gidince "Yazı" denilen ve bugün Adana, Malatya Demiryolunun kuzeyince kalan susuz arazideki ova köylüleri bir araya gelerek Derme bendini parçalamaya karar verirler. Bir gece yarısı baltalarla delik deşik edilen bentten büyük bir gürültüyle boşalan su, Beylerderesi'ne ulaşan çaya akıtılınca çiftçiler bayırlardan, tepelerden geldikleri yerlere çekilirdi.

Olay bahçe sahipleri tarafından gecelerin öğrenilince üzüntüye sebep olurdu. Suyun dereye akıtılmasında çiftliklerin bir faydaları olmadığı halde sırf yağmur yağması için giriştikleri bu hareket yılda bir kaç kere tekrarlanırdı.

Ertesi gün bent yeniden tamir edilir, yere kazıklar çakılır, kazıkların önüne tahta dizilir, önüne hasır parçaları bırakılarak atılan kum ve çakıllarla şişkinlik elde edilirdi.

Gündüzbeyde Dermenin suladığı alan dır-

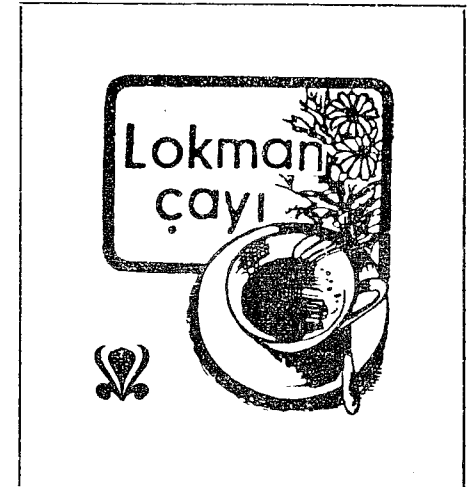
lar yasaklanmaktadır. Yazarın çok yüzey bir inceleme ile bu yargıya varması kendilerini yanıltmış olmalıdır. Başka dergâhları bilmem, fakat, Bektâşî Dergâhlarında böyle bir hâl kesin olarak görülmemiştir.

şında üzümbağı ve otlaklar da bulunduğu havalar kurak gidince halk sıkıntıya düşerdi. Cuma günleri dualar yapılır, her yerde yağmurdan bahsedilirdi. Çocukları da tesirine alan bu istek belirli bir hale gelince mahallenin birinde yaşları 11 - 12 den yukarı olmayan çocuklar bir araya gelir. Bunlardan biri ucuna renkli bir bez parçası asılı sırtığı en önde taşıran diğerleri onu takip edip bir ağzdan :

*Pöt Pöt pötücek,  
Pötüceğe ne gerek?  
Yağmur ile sel gerek!*

Diye bağırırlardı. Köyün her yanına bir kaç kere gider gelirdi. Bazan havanın derhal kararıp yağmur yağdığı olurdu. o zaman halk "Allah çağaların (çocukların) yüzüne baktı da rahmetini esirgemedi" derdi.

Bir de ilkbaharda üzümbağları bellenirken topraktan çıkan akrep öldürülür. Barcağından geçirilen bir iplikle kütüğün ağacına asılır. Akrep güneşten kurumaya yüz tuttuğu zaman yağmur yağacağına inanılırdı.



Yabancı Kaynaklara Göre Bir Oyun :

## Keseni Çıkar ve Öde

(PUUL OUT YOUR PURSE AND PAY)

Yazan : Roger D. ABRAHAMS

Türkçe Özeti : Işık HINÇER

İngilterede 1878 de kurulan "The Folk-Lore Society—Folklor Derneği" tarafından yayımlanan "FOLKLORE" dergisinin 79. cildi (volume) nin sonbahar (Autumn) 1968 tarihli sayısında çıkan "Keseni çıkar ve öde" başlıklı, dergide 26 (176. syf.dan 201. syf.ya kadar) sayfa yer tutan yazıyı, Işık Hınçer özetliyerek İngilizceden Türkçeye çevirmiştir.

Oyun, İngiliz Batı Hint Adaları'nda geçmektedir. Bu sebeple Türk Şövalyesi cesur ve kahraman gösterilmekle beraber, sonunda Hristiyan Aziz Davit önünde eğilir. Çünkü, oyun bir İngiliz ve Hristiyan oyunudur. Yazının özetini, Türk Folklor Dünyası'nın bu oyundan bilgisi olması için yayınlıyoruz. Yoksa Türk Savaşçıların bütün Avrupa ve Hristiyan âlemini 7 Ehli Salıp saldırısında nasıl perişan edip yenilgiye uğrattığı bütün dünyaca malumdur. T.F.A.

St. George (Aziz Jorj) ve Türk Şövalyesi oyunu İngiliz folklorunun en tanınmış parçalarından biridir. Bu konuda en az iki kitap, çeşitli eserlerde kısımlar, ve sayısız makale vardır (1).

Bu yazıda, oyunun yeni tesbit edilen iki şekli incelenmekte ve farkları gösterilmektedir.

I

Oyunun birinci şekli, İngiliz Batı Hint Adalarında bulunan St Kitts'den alınmıştır. Temsili iera eden yerli ahaliden bir gurup zenci, bu oyunun çok eskiden beri bildiğini söylemişlerdir. 1966 senesinde, Yeni Yıl şenlikleri sırasında ana caddede oynanırken seyredilen temsil, iki komşu kasaba olan Phillips ve Lodge Village'a maledilmektedir. Eserin, Türk Şövalyesine ait bölümü şöyledir.

Türk Şövalyesi :

Ben, Türk Şövalyesi, geldim işte,  
Türk diyarından geldim, dövüşmeğe.  
Aziz David'i düşmanım kabul ettim.  
Ve gitmeden, onu dize getirmeliyim.  
Kendisini o kadar övdü ki,  
Kendinden başka şövalye yok zannetti.  
Çek kılıcını Aziz David, cesur, kahraman sen,  
Kaynayan kanın sıcaksa eğer, birazdan onu soğuturum ben.

Aziz David :

Karşımda duran Türk, bırak olduğu yerde dursun,  
Ve benim kahraman ellerimde parça parça olsun.

Türk Şövalyesi :

Keseni çıkar da öde,  
Kılıcını çek de katleyle,  
Ben zevkimi tatmalıyım gitmeden başka yerlere.

(Dövüşürler; Aziz David Türkü dizleri üzerine çökertir.)

Türk Şövalyesi :

Aman, aziz Hristiyan, merhamet dilerim senden.  
Beni affeyle bugün, olayım kölen.

Aziz David :

Ben köle kullanmam, ey Türk Şövalyesi,  
Kalk ayağa yeniden, ve dene kuvvetini.

(Tekrar dövüşürler, Türk Şövalyesi ölür.)

II

Oyunun ikinci şekli ise, Willie Archibald adlı şahıs tarafından gene St Kitts'de, Lodge Village oyuncularından 1930'larda öğrenilmiştir. Bu da göstermektedir ki, hiç değilse 1930'lardan beri oyun esashi bir değişikliğe uğramamıştır. Eserin bu şekilde Türk Şövalyesi bölümü şöyledir.

Türk Şövalyesi

Ben, Türk Şövalyesi, geldim işte,  
Türk diyarından, dövüşmeğe.  
Aziz David'i düşmanım kabul ettim,  
Ve gitmeden, onu dize getirmeliyim.  
Kendisini o kadar övdü ki,  
Kendinden başka şövalye yok zannetti.  
Dene kılıcını Aziz David, cesur kahraman sen,  
Kaynayan kanın sıcaksa eğer, birazdan onu soğuturum ben.

Aziz David :

Karşımda duran Türk, bırak olduğu yerde dursun,

Ve benim kahraman ellerimde parça parça olsun,

Türk Şövalyesi :

Keseni çıkar da öde,  
Kılıcını çek de katleyle,  
Ben zevkimi tatmalıyım gitmeden başka yerlere.

(Dövüşürler; Aziz David Türkü yere

## Narman'da Sümmanî'yi Anma Töreni

Yazan : Ensar ASLAN

1861 — 1914 çizgisi dahilinde Türk saz şiirinin en seçkin simalarından biri olan Âşık Sümmanî 21 - 22 Mayıs günleri Narman'da muhteşem bir törenle anıldı.

Narman Turizm ve Kalkındırma Derneği ile Narman Kaymakamlığının elbirliği ile düzenledikleri "I, Sümmanî'yi Anma Töreni ve Sümmanî Şenlikleri"ni, başta Erzurum valisi Necmettin Karaduman, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Selâhattin Olcay ve diğer öğretim üyeleri olmak üzere çevre il, ilçe ve köylerden gelen büyük bir halk kitlesi izledi.

21 Mayıs pazar günü saat 10.30 da Sümmanî'nin doğduğu köy olan Samikale'ye gidilerek, Âşığın kabri ve müze haline getirilen evi ziyaret edildi. Saat 14.30 da Narman Belediye Meclisinin daha önceden almış olduğu karar üzerine, ilçenin en büyük caddesine törenle "Sümmanî Caddesi" adı verildi. Bundan sonra bir dileyici topluluğu önünde Merkez İlkokulu

serer.)

Türk Şövalyesi :

Affeytle beni, aziz Hristiyan,  
Su verirken bana bugün,  
Kölen olurum senin.

Aziz David :

Biz köle kullanmayız, azizim Türk Şövalyesi,  
Haydi ayağa kalk adam, ve dene kuvvetini.

(Sahneyi terkeder.)

İngilteredeki oynanış şekline farklı olarak, bu oyunlarda Türk Şövalyesinin St George ile değil, St David ile dövüştüğü görülmektedir. Akla yakın bir izah tarzı, Batı Hint Adalarında kahraman rolünü oynamaya hevesli daha çok sayıda oyuncu bulunduğu olabilir. Bu şekilde, St George rolünün tâli bir oyuncu ile paylaşılmış olduğu düşünülebilir.

St George oyunlarındaki en değişmez rakip, Türk Şövalyesidir. Hemen hepsinde de açış konuşması, işte, ben geldim, Türk Şövalyesi, Türk diyarından geldim, dövüşmeğe.

Şeklinde başlar.

Gene bu oyunlardan beşinde rastlanan ve umumiyetle reddedilen köle olmak teklifi

bahçesinde Sümmanî'nin hayatı, sanat ve şiirlerini tanıtan konuşmalara geçildi.

İlk kez söz alan Dr. M. Fahrettin Kırzioğlu, yaptığı uzun konuşmayla Narman ve çevresinin tarihi, etnik ve sosyo-kültürel yapısını aydınlığa kavuşturmuş oldu. Bundan sonra söz alan öğretmen Mehmet Kardeş, Sümmanî'nin hayatı ile âşık oluşu hakkında belgelere dayanan bilgiler verdi.

"Türk Halk Şiiri ve Sümmanî" konusunda söz alan Ass. Turgut Günay, Sümmanî'nin kişiliğinde halk kültürüyle, âşık kültürünün ortak yanları üzerinde durdu. Sümmanî'nin Türk Edebiyatındaki yerini ana çizgileriyle belirtti.

"Sümmanî - Şenlik ilişkileri" üzerinde konuşan Ass. Ensar Aslan ise, aynı çağda yaşayan bu iki büyük ozanın karşılaşmalarını anlattı. Bu arada, Sümmanî'nin torunu Âşık Nusret Torunî ile Şenlik'in torunu Âşık Yılmaz Şenlik, dedelerinin karşılaşmalarından örnekler verdiler.

de Türk ile alâkalıdır.

Bütün bu hususlar göstermektedir ki, oyunlar aynı kökten gelmekte, fakat mahallî veya gezginci oyuncular tarafından zaman ve zemine göre geliştirilerek oynanmaktadır.

(1) Yazıdaki kaynak kitaplar ve yazılar :  
E. K. Chambers, The English Folk—Play, Oxford, 1933.

R. J. E. Tiddy, The Mummings Play, Oxford, 1923

İçlerinde önemli kısımlar bulunan kitaplar :  
V. Alford, Sword Dance and Drama, London, 1962

E. K. Chambers, The Medieval Stage, Oxford, 1925

R. Wittington, English Pageantry, Cambridge, Mass., 1918

Dikkati çeken makaleler :  
Alex Helm, 'In Comes I, St George' Folklore 76, 1965, 118—36

Margaret Dean Smith, 'The Life Cycle of Folk Play' Folklore 69, 1958, 237—53

Alan Gailey, 'The Folk—Play in Ireland' Studia Hibernica, 1966, 113—54.



## Köyde Hacı Ziyareti

Yazan : Ali Rıza BALAMAN

Dinsel bir buyruk olan Hacca gidip "Hacı" olmak, müslüman kır toplumumuzda titizlikle izlenen bir gelenektir. Köyümüzde Hacca gidecek hacı adayı, geleneksel törenlerle uğurlanır, dönüşünde karşılanır, evinde ziyaret edilir.

### Hazırlık ve Uğurlama

Bu yıl köyümüzden Hacca gidecek tek aday var. Kendine yeterli ekonomik düzen içinde varlıklı sayılan "O" Efendi; 55 yaşında, çocuksuz, dindar, hoşgörülü sahibi, duygusal bir yaşam süren, köyün hatırı sayılanlarından.

"O" Efendi son altı yıldır her Kurban Bayramında Hacca gitmeğe niyetlenir, ne var ki "bu iş vakti zamanı gelmeyince olmaz." Kısmet bu yılmış. Köyümüzde Kurban Bayramından bir ay önce başlanır, Hacca gidiş hazırlığına. Önce, köy içindeki tüm yakınları hacı adayını sıra ile yemeğe buyur ederler. Sonra komşularını yemeğe buyur etme sırası kendisine gelir. Her yemekte köy imamı da hazır bulunur.



2 — Hacı avucunu öptürüyor

Yenilir, içilir, yemek duası yapılır, birlikte camiye namaza gidilir. Köyde her gün sözü edilen ortak konu; "kâbe, kâbe yolculuğu, geçen yılki hacı, yeni hacı adayı, komşu köy hacılarıdır." Hacı adayı, köyden uğurlanacağı gün, kendisini uğurlamağa geleceklerini tahmin ettiği komşu köylerdeki tanışlarını yemeğe çağırır. Yabancı köy davetlileri, yanlarında köy imamı olduğu halde kümeler halinde gelip hacı adayının evine konarlar. Davetliler çok olduğundan, bir kısmı bitişik komşu evlere dağılır. Hacı adayı evinden çıkan sini sini yemekler komşu odalarında kümeler halinde yenilir. Tüm köylüler, gerek yemeğin hazırlanmasında gerekse konuklara hizmette, birbirlerine yardımcı olurlar. Yemeği takiben camiye gidilir. Namaz kılınır, Kur'andan âyetler okunur, mevlüt dinlenir, şerbetler içilir, kokular - tütsüler süsülür, ilâhiler okunur, duâla edilir, "âmiin" sesleri arasında dörtlükler de sıralanır :

*Bir mübarek sefer olsa da gitsem  
Kâbe yollarında kumlara batsam*

*Mübarek cemalin düşümde görsem  
Ya Muhammet canım arzular seni...*

*Araya araya buldum izini  
İzinin tozuna sürsem yüzümü  
Hak nasip etse de görsem Ravzu'nu (2)  
Ya Muhammet canım arzular seni...*

Dörtlükleri okuyanın sesinin gücü ve yanıklığı oranında hazır bulunanlar etkilenir. Burnunu çekenler, ağlayanlar, "bize de nasip eyle, Yarabbihi!" diye seslenenler olur. Bu arada tüm köylüler harman yerinde toplanır, camiden çıkan grupla birlikte halka olurlar. Hacı adayı, önceden hazırladığı bir cep dolusu bozuk madeni parayı grubun üzerine saçar. Büyük, küçük herkes paradan bir tane olsun kapmak ister. Eline bir adet geçirebilenler : "Hacı parası, berekettir, uğurdur" diyerek parayı sonradan keselerinin dibine dikerler. Pek uzun bir zaman olmayan bu telaşe biter bitmez, hacı adayı, önce, yaşlılardan helâlleşmeğe başlar. Yaşlıların eli öpülür, çocuklara ve gençlere el öptürülür, yaşdaşlarla da sarmaş - dolaş kucaklaşılır. Hacı adayı bu şekilde tüm köylülerle bir bir helâlleşmiştir, tanıklar önünde. Ne birisine borcu ve ne de bir başkasından alacağı vardır, artık. Hacı adayını uçağa yetiştirecek araç köyün dışında beklemektir ama, hacı adayının işi henüz bitmemiştir; mezarlığa gidilecek, kendi geçmişlerine ve tüm geçmişlere fatiha okunacak ve hacca gitmek için onların da izinle-

ri alınacaktır. Hacı adayı böylece uğurlanır köyden, tüm köylüler, görevini yerine getirmiş olmanın rahathığı içinde evlerine döner, bu arada hacı adayı yakınlarına "Allah kavuştursun" denir..

### Karşılama

Hacı adayımız, 9. 2. 1972 Çarşamba günü Cidde'ye uçakla hareketinden 38 gün sonra 18. 2. 1972 Cuma günü "Hacı" olarak dönmüştür. "O" Efendinin kardeşleri ve yakınları, Hacı'yı Ankara'da karşılayıp iki araba ile köye dönerler. Arabalardan biri, köye 15 - 20 dakika önce girer. Zaten kulakları araba sesinde, gözleri yolda olan köylüler, "İşte, Hacı'nın mustusu (müjdesi) geldi" diyerek birbirlerine seslenir, koşar adımlarla köyü kente bağlayan yol boyunca yürürler. Arabaya ilk yaklaşanlar Hacı'yı arabadan indirip ortalarına almışlar bile. Kollar birbirlerine kenetli, Hacı ortada ağır ağır köye doğru yürürken ilâhiler söylenir. Bu kez dörtlükler değişir:

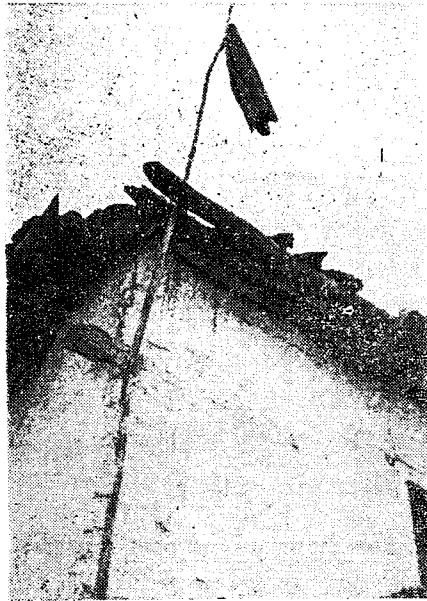
*Kâbenin misli cihanda yoktur  
İsteyen kulları gayetle çoktur  
Kullarına gösteren Haktır  
Arzum sende, Kara Donlu Beytullah  
Ceht (çaba) ile gayretle Kâbeye vardın  
Çok şükür cümle muradına erdün  
Kara Donlu Beytullah'ı gördün  
Arzum sende, Kara Donlu Beytullah  
Gündoğuya karşı Beyt'in kapısı  
Ayet-i Kur'andır safi yapısı  
Miskî Amber gibi kokar kokusu  
Her eşyası şifa olur Kâbenin*



3 — Hacı karısı ile



4 — Odada Hacı ile sohbet



1 — Hacı'nın bayrak çekilmiş evi

Allahın dostları bunda bilinir  
Nice melekler rahmet indirir  
Kâbeyi görene Cennet verilir  
Arzum sende, Kara Donlu Beytullah



5 - Ziyaretçiye zemzem ikram ediliyor

Soluk soluğa köyden gruba koşan herkes, Hacı'nın eline dalar, kalabalıktan yakalayamazsa, kolunu ya da çeketini öper. Hacı'nın sağ eli, avuç içi dışa dönük durumda öpülmeğe hazır durur. Bu el bundan böyle kutsaldır. Zira bu el Kâbede Beytullah'ın yattığı yere dokunmuştur. Hacı, yorgun, süzgülü, ve gözleri yaşlıdır. Yorgundur, çünkü; uzun yollardan, kutsal bir diyardan gelmiş, çok, pekçok zahmetler çekmiştir. "Zahmet olmayınca rahmet olmaz..." Hacı ta oralara rahmet için gitmiştir.

#### Ev Ziyaretleri

Köyümüzün yeni Hacı'sı "O" Efendi, tüm günahlarından yunmuş, arınmış, mutlu evinde ziyaretçilerini bekler. Hacı (3) evini, yalnız namaz vakitleri camiye gitmek bir de kendisini ziyarete gelemeyecek kadar özür (yatalak, çok yaşlı hasta vb.) olanların yanına gitmek için terk eder. Tüm köylü el öpmek için ivedilikle varır Hacı'nın evine. Her ziyaretçiyi ayakta, güler

üzle karşılar hacı. Önce sağ elinin avuç içini öptürür, sonra sarıllarak memnun niyetini açıklar ziyaretçisine. Hacı'nın kutlu olsun Hacı'm" denir, içtenlikle. "Sağol, Allah size de nasip etsin" cevabı verilir aynı içtenlikle. Diz çökülerek oturulur halı serilmiş sedire. Yaslanır duvara dayalı halı yastıklara. Duvar da asılı Kâbe resimleriyle süslü yeni, parlak renkli ipek halılara takılır gözler. Cigaralar ikram edilir, sohbet edilir, ev sahibi tarafından armağanlar dağıtılır ziyaretçilere. Ziyaretçiye Hacı'dan gelmiş tesbih, halka (Gümüşten ya da telden yüzük) arakçın (takke), baş örtüsü vb. (4) şeyler armağan etmek âdetidir. Armağanlar, ziyaretçinin yakınlığına ve toplumdaki durumuna göre verilir. Armağan almayanlar da olur. Bu armağanlardan birini üzerinde taşımak büyük sevaptır. Bu arada evin genç kızı ya da delikanlısı (Hısımdan, komşudan biri de olabilir) tepside içine zemzem suyu damlatılmış küçük kaplarda su ile yanında hurması içeri girer. Zemzem suyunu alan ayağa kalkar, yönünü Kible'ye döner ve "Bismillâh" diyerek içer. Arkasından hurmasını yer. Ziyaretçiler yaban köyden gelmişlerse ya da değer verilen birileri ise onlara yemek çıkarılır. Hacı yemeği yemek sevaptır. Ayrıca çay içilir, Hacı yağı (bir tür esans) sürülür. Hacı yağı iki parmak girecek şekilde nikâhlâjlı parlak kutular içinde ikram edilir. Kutunun içi, hacı yağı ile ıslatılmış keçe ile doludur. Konuklara ikram edildikten sonra, kapığı kapanır ve cebe konulur. Hacı yağına parmağını batırır, varsa sakalına bırıyığına, yoksa yüzüne saçına sürer ve derin derin koklar parmağını.

Hacı'nın evinin damına düğün evi gibi bayrak çekilmiştir. (Resim 1.) Yaban köylerden ziyarete gelenler zahmet çekmeden bulurlar bayrak aracılığı ile Hacı'nın evini. Hacı'nın döndüğünü duyan komşu köylüler de grup grup ziyarete gelirler. Köyümüz de komşu köylerin Hacılarını ziyarete gider. Neler konuşulmaz ki ziyaret sohbetlerinde: Nasıl gidildiği, ziyaretlerin nasıl tamamlandığı; nasıl kurban kesildiği, şeytan taşlandığı, nasıl alış veriş yapıldığı, rehberle kaç riyal (Süudi Arabistan parası) ödendiği, ekmeğin kaç para olduğu vb. Eski hacılar âdeta sınava çekerler yeni

Hacıyı: Falan yere gittin mi? Filan yerde yattın mı? Kaç düvelin (Devletin) adamı vardı? (5) gibi. Sohbet esnasında uygulanan birisi kalkıp hacıya tekrar sarılır, "Bu gözlerle gördün oraları, bu ellerle dokundun oralara de mü?" diyerek öper Hacı'nın gözlerini, ellerinin içini, yanaklarını. "Allah her müslümana nasip etsin, Allah tekrarımı göstereyim" temennileri tekrarlanır, durur...

#### Sonuç

Özellikle geleneksel toplumda büyük değere sahip olan Hac ve Hacılık, bir din buyruğu olmaktan da öte, törenleriyle, dörtlükleriyle, toplumda kök salmış genel değerlerle donatılmış, itibar sağlayan, haz duyulan, tüm beklentilere cevap veren güçlü bir kültürel kurumdur.

Çaresizlik içinde careyi, boş inanda (bâtıl) arayan İnsanoğlunu doyuran (tatmin eden) böylesine bir kurum, elbette güçlü ve sürekli olacaktır. "Kâbeyi görene cennet verilir" güvencesi, "Her eşyası şifa olur Kâbenin" ilâci, "Yetmiş yıllık sevabı olur Kâbenin" kolaylığı küçümsemeyen değerlerdir hacılığı kurum haline getiren. Hem Türk hem de müslüman olan vatandaş, Türk Bayrağını dinsel törenine araç olarak kullanmakta sakınca görmemektedir. Böylesine birbirine kaynaşmış iki ayrı olgu, din'i devletle bağdaştıran bir görüşün örneğidir.

Yeni hacı, Hac dönüşü, yeni vaziyet alışlar ve davranışlar kazanmakta; örneğin, "Zahmet olmadan rahmet olmaz" özdeyişine uyum göstererek yorgun ve hayli zahmetler çekmiş görünmektedir. Zaten hoşgörülü sahibi olan Hacı'mız, daha çok hoşgörü içerisine girmekte; daha çok güler yüzlü, daha çok alçak gönüllü (mütevazı) görünmektedir. Örneğin, kendisini ziyarete gelen bir çocuk da olsa Hacı onu ayakta karşılamakta, gelen bir yabancı da olsa (ben) (6) önce avucunu öptürüp sonra sarılıp, kucaklayıp öpmektedir ziyaretçiyi.

Kır toplumlarında Hacı kurumunun bir bayram havasında kutlanması zaten var olan yüz yüze ilişkileri tazeleyip, yeniden güçlendirmekte, teknolojik eksiklik nedeniyle yenemediği doğa gücüne karşı kendi ortak gücünü ortaya koymaktadır. "Davete icabet edilir" görüşüne uymakta gösterilen uysallık yanında, ilk kez dir

şarıya açılma, yeni ve kutsal şeyler görme, dönüşte itibarların en güçlüsüne sahip olma çekiciliği gibi değişkenler de hacı olma işteğini hazırlayan ve hızlandıran etmenler arasında sayılabilir.

Hacı, kazandığı itibar gereği, köyün, saygı değer kişisi, arabulucusu, akıldanesidir. Bundan böyle "alış - veriş" kendisi ve meslek edemeyeceği gibi, siyasete de aracı, lider vb. rollerle katılmaz. Onu, artık, dünya işlerinden çok "ahiret" işleri ilgilendirir.

(1) Verimli, Kızılcahamam İlçesi, Çeltikçi Bucağına bağlı, 556 nüfuslu, "birinciye mal (hayvan) ikinciye dal (armut)" satarak geçen bir dağ köyüdür.

(2) Hz. Muhammet'in yattığı yer.  
(3) Hacı, giderken şifa niyetine biraz zemzem suyu, biraz da hurma götürür beraberinde ziyarete gittiklerine.

(4) Özellikle uçakla gidip - gelen hacılar taşıyacakları eşyalar belirli kilodan (30 kg) fazla olamayacağından, armağanlar kentden takviye edilir, örneğin, 200 tesbih, 10 kg. hurma gibi.

(5) Bu yıl (1972) 92 Devletten 479.339 hacı adayı ziyaret etmiş Kâbeyi. Bunlardan 23.922 si Türkiye'den. 13.200 TL. sına mal olmuş bu ziyaret bizim Hacıya.

(6) (Neci olduğumu sonra tanışlara sorunca öğrenmiş).



6 - Ziyaretçiye armağan veriliyor

## Atasözleri ve Deyimlerimizde Meslekler

Yazan : Ali Esat BOZYİĞİT

Eski İstanbul hayatında halkın ihtiyacı nı karşılamak amacı ile çeşitli meslekler meydana gelmişti. Bunlardan bilhassa küçük el sanatlarıyla ve satıcılıkla geçinen, Esnaf isimli toplulukta, mesleğe çirak olarak girilir, daha sonraları kalfa ve usta olunurdu, çirak çıkarma, peştemal kuşanma gibi özel törenler yapılırdı. Her iş kolunun, lonca adı verilen, bugünkü anlamıyla kooperatif niteliğinde dini - ekonomik birlikleri vardı. Anadolu Türkleri arasında 13. yy'dan beri bu kuruluşlara rastlanmaktadır. Musahipzade Celâl Bey, bu eski İstanbul Esnafının yaşayışını yazdığı tiyatro eserlerinde dile getirmiştir. Devrin icaplarına göre bu mesleklerden çoğu bugün yaşamaktadır.

Halk şairlerimizin birçoğu bu mesleklerden biriyle uğraştıkları için kendi sanatlarıyla veya ilgi duydukları meslekleri anlatan şiirler yazmışlardır. Halkımız da, yine mesleklerle ilgili sözler söyleyerek Atasözlerimiz arasına katmışlardır. Aşağıda bu konudaki Atasözleri ve Deyimlerle, halk şairlerimizin şiirleştirdikleri Atasözlerini ve 18. yy. Saz Şairlerinden Aşık Kâmil'in "Esnaf Destanı" isimli eserinden ilgili olan kısımları derlemeye çalıştım :

## RESMÎ GÖREVLİLER İÇİN :

## ASKER :

Asker ocağı, millet kucağı.  
Askersiz serdar olmaz.

## ELÇİ :

Elçiye zeval olmaz.

## BİLGİN :

Âlim unutmmuş, kalem unutmamış.

Amelsiz âlimi alma pîr pula  
Fendini tut gitme gittiği yola

KADRİ

## HAKİM :

Hâkimsiz, hekimsiz memlekette durma.

## HEKİM (DOKTOR) :

Lokman hekim.

Lokman bile çare bulamaz.

Lokman hekim bulurdu, ecele olsa çare.

Lokman hekim "Uzun ömür isteyen, başı serin, kalbi ferah, ayağı sıcak tutmalı" demiş.

Lokman yoksa ruhu şadolsun.  
Hekim hekim değil, başına gelen hekimdir.

Hekim kendini kullanandır.  
Hekimden sorma, çekenden sor.  
Hekimin ye dediği.

## HOCA — ÖĞRETMEN :

Hoca "Dünya alt üste gelsin, belki altı üstünden iyi!" demiş.

Hoca gelmiş iken, ölen ölsün

Hoca hakkı görmemiş.

Hoca hakkı Tanrı hakkı.

Hoca helvayı gördü, Kur'anı unuttu.

Hoca karnı doyduktan sonra kırk armut yemiş "Onun yeri başka" demiş.

Hoca, şakirtten kend.

Hocalar kâğıdı tersinden okur.

Hocanın bir eli almaya, bir eli yemeye.

Hocanın ekmeği, yılanın ayağı görülmez.

Hocanın vurduğu yerde gül biter.

Hocanın yap dediğini yap, yaptığını yapma.

Hocaya "al hoca" demişler, "ver hoca" dememişler.

Hocaya sormuşlar "Almak ile nasılsın?",  
"Lâçin gibi" demiş. "Vermek ile nasılsın?"  
demişler, "Başka lâf yok mu?" demiş.

Hocanın sözün tut yolunca gitme  
Namazda uysan da ettiğin etme

BEDRİ

## İMAM :

İmam bayıldı, müezzin ayıldı.

İmam bile okurken yanılır.

İmam çorbası.

İmam evinden aş, ölü gözünden yaş.

İmam fenezi gibi döndükçe döner.

İmam ölecek, yüzü gülecek.

İmam suyu.

İmama hak değsin de kim ölürse ölsün.

İmama uygun cemaat.

İmamın bir eli almaya, bir eli yemeye.

İmamın evine baklava gitmiş, sana ne?

İmam oldum, kaba sofu çoğaldı  
Eski beynamızlar cam(ı)ne döküldü,  
Lerze oldu birgün câmi yıkıldı

Abdestli, abdestsiz namaz kılarken.

ÂŞIK KÂMİL

## KÂTİB (MEMUR) :

Kâtip kalemini dişi ile açar.

Kâtip yazar, rengber bozar.

Kâtibin kalbi başka, kalemi başka.

Kâtibe sermaye göz, gevezeye söz.

## MÜHENDİS :

Kaldırım mühendisi.

## ESNAF İÇİN :

Esnaf, insaf bozuntusudur.

Esnafıtan dışarı tabak, bostandan dışarı kabak.

Esnafa da biraz insaf gerektir.

Bal tutan parmağın yalar demişler.

FİGANİ

## ATTAR :

Attar, başındakini satar.

## BAKKAL :

Bakkal, bir müşteri için dükkân açmaz.

Bakkal fındığı ile yar sevilmez.

Bakkal, ölülerin borcunu dirilere yükletir.

Bakkal, tebeşirini okuyamaz.

Bakkalın peyniri tuzdan yenmez.

Bakkal defteri gibi.

Bakkal oldum, kaban yaptım yerimi

Yağ tükendi Moskof aldı Kurum'

Kayıkçı(ı) oldum, taktım küreklerini

Tayfalar kırıldı, kürek çekerken.

ÂŞIK KÂMİL

## BALCI — PEKMEZCİ :

Balçı ağılar, pekmezci ağılar, katırcının gözü çıksın.

Balçı bal tası var, oduncu baltası var.

Balcıdan bal sakınmak olmaz.

Balçı kızı daha tatlı.

Balçıya pekmez satılmaz.

Sinek, pekmezciyi tanır.

## BERBER :

Berber aynası gibi iki yüzlü.

Berber, berbere benzer ama başın Allah'a emanet.

"Berber, saçım ak mı kara mı? Önüne düşünce görürsün" demiş.

Berberin soluması, tellağın terlemesi, kahvecinin söylemesi.

Başını acemi berbere teslim eden, pa-  
muğunu cebinden eksik etmesin.

Sakal bıyığa denk olmayınca berber ne yap-sın.

Berber oldum, doldu dükkâna iller,  
Şer'an traş eder kel başı berber  
Ağustos gelince pek kokar keller  
Usandım başımı traş ederken.

ÂŞIK KÂMİL

## KASAP :

Kasap satırı gibi tin tin ötüyor.

Bakkal kasap hep bir hesap.

Kasap süngeri.

Kasap yağı bol olunca gerisini yağlar.

Kasaba et borcu yok ya?

Kasaba yağ kaygısı, keçiye can kor-  
kusu.

Kasabın el fıkrası gibi.

## EKMEKÇİ :

Ekmekçi beygiri gibi her kapıya uğrar.  
Ekmekçi çetelesine döndü.

## SEBZECİ (MANAV) :

Sebzeci oğlu, sebze satar.

Manav oldum, elma,armut tez çürür.

Cambaz oldum, ip üstünde kim yürür.

Kasap oldum, her gün gözüm kan görür

Yüreğim bayıldı kanu bakarken.

ÂŞIK KÂMİL

## MEYHANECİ :

Meyhaneci olur da şarap içmez olur mu?

Meyhaneci azl olmaz.

Meyhaneciden kefil istemişler, bozacıyı  
(turşucuyu) göstermiş.

Meyhanecinin yüzünü bayram topu gül-  
dürür.

## SANATKARLAR İÇİN :

## BAKIRCI :

Gürültü istemeyen bakırcı (kazancı)  
dükkânına girmez.

## BOYACI :

Boyacı küpü değil ki hemen daldırıp  
çıkarsın.

O hacı, bu hacı, kim olacak boyacı.

## BÖREKÇİ — ÇÖREKÇİ :

Çağırılmayan yere börekçi ile çörekçi  
gider.

Aşçı oldum, asla pişmedi yemek

Boyacı(ı) oldum, bilmem al, yeşil irenk.

Dellal oldum, tuttum bir topal eşek

Çamura saplandı çekip giderken.

ÂŞIK KÂMİL

## ÇÖMLEKÇİ :

ÇöMLEKÇİ ayrıntı testiden içer.

ÇöMLEKÇİ, suyu saksıdan içer.

**KAVAF :**

Ağız (lâz) kavafı.  
Ayak kavafı.  
Çene kavafı.

*Pabuç(u) oldum, dikemedim pabucu  
Dikerken kırıldı tığların ucu  
Kalayc(ı) oldum, hayli çalkadım kıcı  
Eski bakırların pasın silerken*

**ÂŞIK KÂMİL****DEMİRCİ :**

Demirci yüreği demirden sert gerek.  
Demirci demirin zayıf yerine vurur.  
Demirciden kömür alınmaz.

**MARANGOZ :**

Marangoz randası gibi içinden oynar.

**NALBANT :**

Nalbant gibi kâh nalına, kâh mihına  
vurur.

*Nalbant oldum, kırdım nalın çoğunu  
Bir katır nalladım dinle oyunu  
Meğer acemiymiş, bilmem huyunu  
Çenemi tepdirdim nalın sökerken.*

**ÂŞIK KÂMİL****NALINCI :**

Nalinci keseri gibi eğri.

Nalinci keseri gibi kendine yontar.

**TERZİ :**

Terzi, kendi söküğünü dikemez.

Terziye göç demişler, iğnem başımda  
demiş.

*Cevahirci oldum, sözün doğrusu  
Farketmedim, cevahiri, elması  
Terzi oldum, ele aldım makası  
Parmağım kestirdim kumaş biçerken.*

**ÂŞIK KÂMİL****USTA :**

Ustanın çekici bin altın.

Ustasına rahmet.

Ustanın adı Hidir, elimden gelen budur.

Bakmakla usta olursa, köpekler kasap  
olurdu.

Sanatı ustadan görmeyen öğrenmez.

**ÇEŞİTLİ MESLEKLER İÇİN :****AVCI :**

Avcı avında gerek, yolcu yolunda.

Avcı isen gözet avın izini.

Avcı ne kadar hile bilse, ayı o kadar yol  
bilir.

Avcı tavşana "Bir kürk vereyim" demiş,  
"Postumu soyma da senin kürkünden vaz  
geçtim" cevabını vermiş.

Avcıya bir göz yeter.

*Avcı oldum, kuşlar havaya uçu.*

*Hırsız oldum, kemend boynuma geçti.*

*Gemic(i) oldum gemim engine düştü,*

*Hele ben kurtuldum tekne batarken.*

**ÂŞIK KÂMİL****BAHÇIVAN :**

Bahçıvanın beli, gelinin teli.

**CAMBAZ :**

Cambaz ipte, balık dipte gerek.

İki cambaz bir ipte oynamaz.

**ÇENGİ :**

Çengi ölüsü çalğı ile kalkar.

**ÇİFTÇİ :**

Çiftçi yağmur ister, yolcu kurak.

Çiftçinin ambarı sabanın ucundadır.

Çiftçinin karnını yarmışlar kırk tane ge-  
lecek yıl çıkmış.

Çiftçiye yağmur, yolcuya kurak, cüm-  
lenin muradını versin Hak.

*Vardım çiftçi oldum cümleden akdem*

*Yulluk ile beni tuttu bir âdem*

*İçtiğim tarhana çorbası her dem*

*Ağzım yaktım sıcak çorba içerken*

**ÂŞIK KÂMİL****ÇOBAN :**

Çoban armağanı çam sakızı.

Çoban armağanı, kuru kızılçık.

Çoban, çorabını kendi örer.

Çoban güttüğü, çırak durduğu kadar alır.

Çoban itikadı sağlam olur.

Çoban olan koyun gütmek, oğul babanın  
huyun gütmek gerekir.

Çoban yağı çok bulursa çarığına sürer.

Çobana verme kızı, ya koyun götürür ya  
kuzu.

Çobana yağ kaygusu, keçiye can kaygusu.  
Çobanın gönlü olursa tekedem yağ çıkar-  
tır.

Çobansız koyunu kurt kapar.

*Çobansız bir sürü tizcek dağılır*

*Baş giderse ayak پایدار olmaz.*

**BEDRİ****DAVULCU :**

Davulcu o... gibi araya girmek.

**DEVECİ :**

Deveci ile görüşen, kapısını büyük açar.

Ya deve,ya deveci ya da deve üstündeki

hacı.

**HAMAL :**

Hamala nereden beri gelirsin demiş ilk

afacandan beri demiş.

Hamala semeri yük değildir.

*Hamal oldum bir hafif yük bulmadım  
Pelvan oldum, hiçbir adam yenmedim  
Yurtular yakamı, birden duymadım  
Kollarım kırıldı, göğüs tutarken*

**ÂŞIK KÂMİL****HANCI :**

Hancı sarhoş, yolcu sarhoş, ne haltettin  
odabaşı.

Hancı, tavuğu gibi yolcu artığından ge-  
çinir.

Hancının arabı kaybolmuş, kimin kay-  
dına.

Hancının horozu ölmüş, kime ne? (Yol-  
cuya ne?)

**KAPTAN :**

Gemisini kurtaran kaptandır.

Çabalama kaptan ben gidemem.

İki kaptan bir gemiyi batırır.

*Mevlâ yardım eder, sen merdane ver  
Kaptan ol gemiyi kurtar demişler.*

**MEVCI****KERESTECİ :**

Keresteci düşünde yangın görür.

**KÖMÜRCÜ :**

Kömürcü dükkânına giren yüzü kara  
çıklar.

Kömürcü ile dost olanın eline kara bula-  
şır

**KÜRKÇÜ — BÖRKÇÜ :**

Kürkçünün kürkü olmaz, börkçünün  
börkü.

**ODUNCU :**

Oduncu gözü omcada, dilenci gözü com-  
cada.

Oduncuya, kuşçuya rahmet yoktur.

Oduncunun gözü ağaçtadır.

**PEHLİVAN :**

Pehlivan ayağından tut, elimden gelse  
canını alacağım.

Pehlivan, kıvsetinin ayağından bellidir.

Pehlivan olan her sırrını vermez.

Pehlivanlık kılık kıyafetle olmaz.

Yalancı pehlivan.

**RENÇBER :**

Rençber kırk yılda, tüccar kırk günde.

**SALEPÇİ :**

Salepçi güğümü gibi içinden kaynar.

**SARRAF :**

İnsan sarrafı olmak.

*Kendin çalış, kendin kazan kendin ye*

*Sarrafin akçası sana yar olmaz*

**RAHMI**

*Kuyumc(u) oldum dökemedim gümüşü  
Bilemedim elmas ile çaytaşı  
Pazvend oldum birgün yıkıldı çarşı  
Hele ben kurtuldum çarşı geçerken*

**ÂŞIK KÂMİL****SEYİS :**

Altı aylık seyisliği var, kırk yıllık fıski  
karıştırır.

**ŞAİR :**

Şairde saz, ses, söz gerek.

Şaire lâzım olan bir söz, bir sazdır.

Şairin memduhu, dilin medlülü.

*Şaire ses ile saz ü söz gerek.*

*Yalnız taş olmaz dıvar demişler.*

**LEVNİ**

*Şair oldum evvel dinle yalanı  
Vezn-ü mevzûn derler, bilmem ben anı  
Unuttum bildiğim Türkçe lisam  
Arabî, Fârisî sohbet ederken*

**ÂŞIK KÂMİL****TELLAL :**

Sahibi razı olur, tellal razı olmaz.

**TERECİ :**

Tereciye tere satılmaz.

**BALIKÇI :**

*Balıkçı oldum balık ağa girmede*

*Asla dört paraya elim ermedi*

*Dilenci oldum, kimse para vermedi*

*Büyük kamlarda boyun eğerken.*

**ÂŞIK KÂMİL****KÖTÜ MESLEKLER İÇİN :****DİLENCİ :**

Dilenci âlemde bir olsa şekerle beslerler.

Dilenci değneğine dönmüş.

Dilenci selâm almaz.

Dilenci torbasından ekmek yemiş.

Dilenciden evvel asası gider.

Dilencinin çanağından para çalar.

Dilencinin hakkından dolandırıcı gelir.

Dilencinin torbası dolmaz.

Dilenciye bir hıyar vermişler, egridir

diye beğenmemiş.

**DOLANDIRICI :**

Dünyada tamam varken dolandırıcı aç-

lıktan ömez.

**HİRSIZ :**

Hırsız anahtar istemez.

Hırsız evden olursa bulunması müşkül

olur.

Hırsız hırsıza yoldaştır.

Hırsıza beylerin borcu var.

Hırsıza ip, mücrime zindan gerek.



## Yozgat Manilerinde Yergi

Yazan : Muhsin KÖKTÜRK

Maniler halk duyuş ve düşünüşünün en güzel ve en belirgin öğeleridir. Bindiği üzere çeşitli araştırmalar manilerin Anadolu kadınının bağrından doğduğunu ortaya çıkarmıştır. Dertlidir Anadolu kadını, güçsüzdür. Bu nedenle gücü yetmediği yerde kendisini sözle savunmak gereğini duymuştur. İşte bu gereksinim sonucu maniler oluşmuştur. Ne yapmıştır Anadolu kadını? Aksak gördüğü yönleri yergilemiştir. Kendini üzen olayların yaratıcısını taşlamıştır. Ekonomik bunalmaların verdiği acıları dile getirmiştir. Ulaşamadığı ama ulaşmak istediği sevgi düzeyini belirlemiştir. Kısacası toplumda kendine ters düşen düşün ve davranışların sözle karşısına çıkmıştır Anadolu kadını. Gelin, şimdi bu görüş ve düşünceleri, folklor ürünleri açısından zengin bir kentimiz olan Yozgat'ın manileriyle örnekleyelim.

Yozgat manileri konu bakımından geniş kapsamlıdır. Manilerin başlıca teması sevidir (aşktır). Tüm duygular bu tema dayanır. Bunun dışında sosyal yaşamın birtakım gerçekleri de manilerin kapsamına girer. Bu gerçeklerin en önemlisi de yoksulluktur. Anadolu kadını yıllar yılı kapalı bir kutu olarak kalmıştır. Sevmiştir, açılmamıştır. Sevmiştir, sevdiğine kavuşmamıştır. Önüne türlü engeller çıkmıştır. Dayanamamıştır bunlara. Gün gelmiş yerinden ayırmak istememişlerdir onu.

min birtakım gerçekleri de manilerin kapsamına girer. Bu gerçeklerin en önemlisi de yoksulluktur. Anadolu kadını yıllar yılı kapalı bir kutu olarak kalmıştır. Sevmiştir, açılmamıştır. Sevmiştir, sevdiğine kavuşmamıştır. Önüne türlü engeller çıkmıştır. Dayanamamıştır bunlara. Gün gelmiş yerinden ayırmak istememişlerdir onu.

*Ak üzüm parmak gibi  
Sevdiğim kaymak gibi  
Beni yardan ayıran  
Devrilsin kavak gibi*

Diyerek içini dökmüştür.

Anadolu kadını bazan sevgisinin karşılığını görmemiştir. Yanar yakınırbundan ve der ki :

*Çitin çitime benzer  
Çitin bende ne gezer  
Gâvur köpeğin oğlu  
Adam türküden sezer.*

Bazan da aradığını bulur, ama pişman olur:

*Kara dut parmak gibi  
Yarım var kaymak gibi  
Yarım olsa neyleyim  
Azıcık oynamak gibi.*

Şurası yadsınamaz bir gerçektir. Yoksuldu

Adolu halkı. Bu ortam içersinde ezik ve yoksul Anadolu kadını rahata kavuşmayı diler. Belki isteklisi çoktur, ama isteklinin, rahata kavuşma özlemiyle tutuşan Anadolu kadını mutlu edecek parası yoktur. Genç kız istekliyi reddeder. Hem de çok acı bir biçimde :

*Ambarı var unu yok  
Bıçağı var kını yok  
Bana düniür salanın  
Bacacağında donu yok*

*Kaması var kını yok  
Pantolonu var donu yok  
Kasılarak geliyor  
Bir mantılık unu yok*

Anadolu halkı öteden beri atz ve silâha düşkündür. Bu düşkünlük Anadolu kadınında da kendini göstermiştir. Yaşam arkadaşının pis ve uyusuk olmasını istemez o :

*Ben varmam inekliye  
Ayrılan sinekliye  
Vereceksen baba ver  
Omuzu tüfekliye*

Diyerek arzusunu ortaya kor.

Çoğu kez aradığını bulamaz da. Ya yarı bir koltukta iki karpuz taşımak istemektedir ya da fiziksel

giydirdir, birini kendi giyer.

Adımız fahişe, ekmeğimizi yuru yeriz.

Kahbenin âhu, çingenenin mali.

Kahbenin sonu ebelik, külhâninin sonu dedelik,

Kahbeye kahbe deme sana donunu giydire.

**TEFECİ :**

Anası tefeci yufka yapar, oğlu tetik, çift kapar.

Hırsıza kapı baca olmaz.

Hırsıza yol göstermek.

Hırsızı kârı ile hesap ederler.

Hırsızın azgınlığı subaşının ihmalinden dir.

Hırsızlık bir ekmekten, kahpelik bir öpülmekten.

Hırsızlık bir yumurtadan başlar.

**FAHİŞE — KAHBE :**

Fahişenin dokuzdur donu, sekizini ele

bir aksaklığı vardır. Anadolu kızı huy güzelliğine önem verir; ama bu onca yeterli değildir: Bunu şöyle dile getirir :

*Peynir attım sicime  
Güvenme el piçine  
Yar üstüne yar sevmiş  
O gidiyor gücüne*

*Bir ay doğdu kenarsız  
Varamıyom fenersiz  
Bir elde iki karpuz  
Taşınır mı imansız*

*Leblebi koydum tasa  
Do'durdum basa basa  
Her huyun iyi amma  
Birazcık boyun kısa*

Anadolu kadınının en büyük derdi kaynanadır. Çağımızın sosyal yönden büyük derdi olan bu durum yıllar öncesinin ürünüdür. Bu sorunun temelinde yatan gerçek şudur : Ananın tek bir oğlu vardır. Onu başgöz eder (everir). Fakat ayrılmaz ondan. O nereye giderse o da oraya gider. Oğul bu, anayı sokağa atacak değil ya. Kabullenir bunu. Yeni evde gelin kaynana bir aradadır. Önceleri her şey güllük gülistanlık. Zaman gelir kaynana ev işlerine karışmaya başlar. "Şunu şöyle yapın, bunu böyle yapın" der. Bu andan itibaren geçimsizlik ortaya çıkar. Gelin kız hazmedemez kaynanasının ev işlerine karışmasını. Ama ses de çıkaramaz. Kocasını kırmak istemez çünkü. Gün gelir dayanamaz hale gelir. Yapacağı tek eylem yergilemektir. Onun geleneksel silâhıdır bu. Ne yapmaz ki kaynanayı, Gönölünce tandıra atar, tavuk

yapar, sıçan yapar, kısacası her biçime sokar onu. Şimdi bu konuda bazı ilginç örnekler sunalım :

*Kaynanam kara desti  
Beni oğluna kesti  
Kesti ise ne yaptı  
Akşam bağına bastı*

*Kaynanamı nitmeli  
Merdivenden itmeli  
Kaynar sacın üstüne  
Tavuk gibi itmeli*

*Terefe fircan koydum  
İçine mercan koydum  
Kaynanamın adını  
Kuyruklu sıçan koydum*

*Kaynanam kara tazi  
Ürüyor bazı bazı  
Ürdüğüne razıyım  
Isırır bazı bazı*

*Kazandaki iç bakla  
Mevlâm yarımı sakla  
Azrail gelir isen  
Önce kaynanam yokla*

*Yumurtanın sarısı  
Yere düştü yarısı  
Küllükte bir it ölmüş  
Kaynanama darısı*

*Çarşıda hedik kaynana  
Dişleri gedik kaynana  
Oğlun neler getirmiş  
Sensiz yedik kaynana*

Burada şunu da belirtmekte yarar vardır. Manilerin yaratıcıları kadınlardır ama erkekler de oldukça özgün maniler söylemişlerdir. Öyle anlar gelmiştir ki, kızların sevgilerinin karşılıklarını bulamayırları erkeklerde de söz konusu olmuştur. Aslında gerek Anadolu erkeği ve gerek Anadolu kadını çağın sosyal gerçekleri gereği karşılıklı yakınma içersindedirler. Bazı anlar erkekler kendilerini

beğenmeyen kızlara karşı duygusal çıkışmalarda bulunmuşlardır. Tatlı çatışmalardır bunlar. Önemleri de şuradan gelmektedir. İşte bu çatışmalardır, güçlü Yozgat folklorunu, Anadolu filklorunu oluşturmuş gerçekler. Alınan Anadolu erkeği şöyle çatıyor karşı cinsine :

*Tefe vur sesi çıksın  
Başından fesi çıksın  
Yozgat'tan kız alanın  
Aklında baba çıksın (1)*

Sevmek gereksinimini her an içinde duyuyor Anadolu genci ve diyor ki:

*Bahçede barsız adam  
Ayvasız narsız adam  
Kalaysız kaba benzer  
Dünyada yarsız adam*

Gençler para ile istediklerini elde edenlere kızarlar. Bu kızışta başlık alınmasına karşı bir tepki vardır. Kişi yaşlıdır, belki istediği kızın babası yaşındadır; ama paralıdır ve istediğini elde etmektedir. Kızgındır Anadolu genci :

*Hey ördekler ördekler  
Birbirini yedekler  
Güzel güzel kız almış  
Kır sakallı erkekler*

*Damda dolu yapraklar  
Kızlar iplik topaklar  
Almayınca gitmiyolar  
Kır sakallı erkekler*

*Elma attım çarşıya  
Yuvarlandı karşıya  
Şu Yozgat'ın kızları  
Birer tabak tursuya*

Görüldüğü gibi seviden, kıskançlıktan ve toplumsal dertlerden doğan bir çok folklor verileri söz konusu oluyor. Yukarıda verdiğimiz

Efsaneler :

## Urfa Yörelerinde Karakoyun Efsanesi

Yazan : Yılmaz ÇINAR

Büyük bir tepenin yamacına kurulmuş 150 - 160 kadar ev. Tepe hafif meyilli. Ö-nünden bir pınar geçmekte. Evler ahşap ve birbirleri içine girmiş. Evlerin arasın-dan köy minaresi göğe doğru fıskırmış, yı-kılacakmış gibi duruyor.

Köyde en güzel yapı okul. Okulun gü-zelliğini de meydana getiren çatısı. Köyde tek çatılı yapı da bu. Okulun duvarları be-yaz badana ile boyanmış...

Köyü barındıran tepenin hemen yanın-da ufuk çizgisine doğru devam eden küçük tepecikler... Tepecikler: ardıc, meşe, bo-dur badem ağaçları, çınar ve çam ağaçları, ile örtülü. Buraya köy korusu diyorlar.

Korudaki ağaçların altında, küçük ve cı-lız otları yemeğe çalışan koyun sürüleri gö-rülüyor.

Tepecikler ve tepeciklerin önünde, pınar-ın solunda tarlalar, çayırar uzanıp gidi-yor, aşağılara.

Burası Yaylabağı... İsmi ve havasını yaylalardan almış.

Tarlalarda Haşhaş ve Pancar çapalıyan köylü kızları. Köylü kızları; allı morlu, sa-rı, yeşil renkli şalvar ve sıkmalarıyla, uzun bol donlarıyla bir çiçek tarlasını andırıyor-lar. Ağızlarından hasret türküleri eksilmi-yor.

miz örneklere daha pek çok eklemeler yapabiliriz. Yazımızı ilginç birkaç ör-nekle bağlayalım.

Çıranın kütüğüne  
Cüppenin yurduğu  
Adam meyil verir mi  
Sokağın sürtüğüne

Bakkaldan aldım tuzu  
İstemem yaban kızı  
Olursa Çandır kızı  
Hem tadı var hem tuzu

Bahçelerde domata  
Sirkeli olur salata  
Hain baban vermezse  
Tursu kursun kerata

Karşıda kara çalı  
Kararıp durma çalı  
Ben sana varır mıym  
Sümüklü sıvacılı

Kayadan ot yolarım  
Parmağıma dolarım  
Çok söylenme kaynana  
Saçın başın yolarım

Bahçelerde pırasa  
Dallarına kar yağsa  
Kızlar kocasız kalıp  
Erkeklerle yalvarsa

Şu Yozgat'ın kızları  
Çakır ela gözleri  
Sakın güzel sanmayım  
İlâçlıdır yüzleri

Bugün ayın otuzu  
Başındadır hotuzu  
Dünyada yar sevmeyen  
Ahrette yer topuzu

Çarşıda nohut kaynana  
Oğlunu okut kaynana  
Aldığı ilk maaşınan  
Keşenin dokut kaynana

Yozgat'ın güllerinden  
Ne gelir ellerinden  
Bağına köpek girse  
Çağırır evlerinden

Çatal kapı çatılı  
Üstünde yan atılı  
Şu Yozgat'ın kızları  
Evri ağac yapılı (2)

Elma bıçaklanır mı  
İplik saçaklanır mı  
Allahın sersem kulu  
Yastık kucaklanır mı

Hey aparım aparım  
Daldan erik kaparım  
Senin gibi kızları  
On paraya satarım

Öte geçeli yarım  
Yüzü peçeli yarım  
Pek mi başın büyüdü  
Burdan geçeli yarım

Oğlanın adı Ömer  
Belinde altın kemer  
Yıllanmış sülük gibi  
Beyaz gerdandan emer

Sandık üstünde darı  
Kuyuları sarı sarı  
Devletten emir geldi  
Bir adama beş karı

Kara kuşun cücüğü  
Severler küçücüğü  
Ellerin yarı gelmiş  
Gelmez gâvur çocuğu

(1) Bazı manilerin sözleri  
Yozgat türkülerinde de var-dır.

(2) Evri ağac -- Ekmeç pi-şirmek için kullanılan yassı yapılı ağac.

Yukarıda sözü edilen mani-ler Yozgat'ın Çandır, Büyük İncilli, Küçük İncilli, Lök, Di-vanlı, Azizli Bağları köylerin-den derlenmiştir.

## ARASTIRMALARI

Koyun seni güttüm güttüm getirdim,  
Getirdim de baş arkaça yatırdım;  
Ablan sağdı ben önünde oturdum.  
Meleme koyun meleme, vazgeç kuzundan.  
Çok analar mahrum kaldı, anasından kızın-dan..."

Korkar oldum şu dağların kurdundan  
Koyun geldi kuzu gelmez ardından;  
Ben de baktım şu ananın derdinden,  
Meleme koyun meleme, vazgeç kuzundan  
Çok analar mahrum kaldı, anasından, kı-zından...

Kara koyun sana çanlar takayım,  
Takayım da ben keyfime bakayım;  
Senin için, dağı taşı yakayım,  
Meleme koyun meleme, vazgeç kuzundan,  
Çok analar mahrum kaldı, yavrusundan, kı-zından...

Tuz yalattım, ciğerini ağırlara belettim  
Sonra seni çay başına ilettilim;  
İçme koyun o suyu, içme dön geri,  
"Şimdi sözlerimi tutmanın yeri"

★

## Kara Koyun Türküsünün Şöylece bir de hikâyesini anlattılar :

Yaylabağı civarındaki koruda göçebe bir Türkmen Beyi çadır kurar. Türkmen Beyi-nin çokgüzel bir de kızı vardır. Bu kız köy korusunda sarı saçlarını rüzgâra vererek kendi koyunlarını otlatmaya çıkarmakta-dır. Türkmen kızı nârin, ince yapılı, şirin ve haşin; ay kadar güzel bir kızdır. Güzel-liği ile herkesi hayran bırakmaktadır.

Yaylabağı'ndan bir çoban da yine bu ko-ruda koyunlarını otlatmaktadır. Çoban çok güzel kaval çalmasını beceriyor. O muhit-te kaval çalma maharetine kimse karşı du-ramamaktadır.

Çoban bir gün yine bu koruda koyunla-rını otlatmakta iken, Türkmen Kızı'nı gö-rüp ona hemen âşık olur. Türkmen Kızı da çobanı beğenmiş ve sevmiştir. Bundan sonra koru onlar için buluşma yeri olur.

Bu âşk hikâyesi köyde dilden dile yayır-ılır, tâ Türkmen Beyi'ne kadar gider. Türk-men Beyi çobanı yanına çağırır. Ona kızın-

nı verebilmesi için bir şartının olduğunu söyler. Şartı şudur ve çobanın iyi kaval çaldığını öğrenmiştir:

Çoban bir hafta koyunlarını ağıla kapa-tacak, onlara daima tuz yalatacak. Sonra koyunlarını köy halkının gözleri önünde köy yakınındaki dereye kadar götürerek, ko-yunlara su içirmeden dereye çevirecektir.

Çoban şartı kabul eder. Ağılda bir hafta koyunlarına tuz yalattır. Haftanın sonunda, köy halkının gözleri önünde, kavalından çıkan yanık, içli nağmelerle koyunlarını dereye götürür. Dereye varan koyunlar su-yu gördükleri halde kavalın tesiriyle sudan geri dönerler. Lâkin bir kara koyun, dere-ye gidip suya ağzını geçirir. Fakat su iç-mez ve kavalın tesiriyle o da içmeden geri döner. "Kara Koyun Türküsü" çoban ta-rafından bu olay sırasında çalınmıştır. Ço-ban kara koyun su içecek diye korkudan ter döker. Fakat korktuğu başına gelme-miştir.

Türkmen Beyi Çobana :

—"Şartımı yerine getirdin. Lâkin şu kara koyun ne diye aksilik etti, ağzını suya geçirdi" der.

Çoban :

—"Bu kara koyunun anası çok haşindi. Aynı zamanda etraftaki tarlalardan ot ve ekin çaldı. Bir gün yine tarlada yakala-yıp sopamla beline vurdum. İşte bu kara koyun o sırada vakitsiz dünyaya geldi. A-nası bu doğumda öldü. Bu benden öc almak istemektedir" der.

Türkmen Beyi çobanın şartını yerine ge-tirdiğini kabul edip dillere destan olan bir düşünle kızını çobanla evlendirir. Ken-disi de göçebelikten vazgeçip Yaylabağı Kö-yüne yerleşir.

Kara Koyun adlı türkü ve hikâyeye ben-zer bir öyküye. "Kara Koyun Türküsü" a-dı altında, üstat Yusuf Ziya Demirci'nin ha-zırlanmış olduğu "Anadolu Köylerinin Tür-küleri" adlı eserde de rastladım. Y. Ziya Beyin derlemesi ile bana anlatılan öykü a-rasında aşağı yukarı bir benzerlik var. Fa-kat derlemenin şiir kısmı değişiktir.

Y. Ziya Demirci kitabında; bu türküyü Sandıklı'nın Kumalar dağında Sarıtekelî a-şiretinden Hüseyin adlı bir Afyon'ludan tesbit ettiğini söylemektedir.

Aynı Olayları :

MEHMET PESEN'İN

## Halk Oyunları Resimleri Sergisi

8 — 23 Mayıs 1972 günleri arasında Taksim Belediye Sanat Galerisi'nde Ressam Mehmet Pesen'in resim sergisi yer aldı. Sessiz sedasız açılan bu sergi, baştan başa folkloru ve halk oyunlarını konu ola-

rak tabloştürmüştü.

Tabloların adlarını sıralarsak bu sergiyi göremiyen bilhassa halk oyunlarımıza gönül verenlerin ne kadar büyük bir fırsat kaçırdıkları kendiliğinden anlaşılır.

- |                          |                       |                         |
|--------------------------|-----------------------|-------------------------|
| 1 — Yiğitlerin Oyunu     | 2 — Kağnılar.         | 3 — Aşık, I.            |
| 4 — Davulda ritim, I.    | 5 — Davullar.         | 6 — Çayda Çıra, I.      |
| 7 — Bayburt Sarhoş. barı | 8 — Halay, I.         | 9 — Kemeçeli, I.        |
| 10 — Davul, zurna.       | 11 — Sürü.            | 12 — Yayıklı Bacı.      |
| 13 — Manili Ağır Küvenk. | 14 — Kavalh Çoban     | 15 — Çayda Çıra, II.    |
| 16 — Aşık, II.           | 17 — Halay, II.       | 18 — Halay, III.        |
| 19 — Horon.              | 20 — Oyun, I.         | 21 — Bitlis Garzane,    |
| 22 — Kağnı.              | 23 — Oyun, I.         | 24 — Davulda Ritim, II. |
| 25 — Halay, V.           | 26 — Çayda Çıra, III. | 27 — Kemeçeli, II.      |
| 28 — Halay, VI.          | 29 — Pembe -- Siyah.  | 30 — Köy Düğünü.        |

Bu halk kültürüne ait yaşantı ve halk oyunları tablolarını usta biçim, görüş ve fırça ile ebedileştiren Mehmet Pesen, 1923 yılında İstanbul'da doğmuştur.

1948 de Güzel Sanatlar Akademisini bitiren Pesen, 1950 yılından bu yana Haydarpasa Lisesinde resim öğretmenliği yapmaktadır.

Bundan önceki resim çalışmaları kanatlı

hayvanlar üzerine olan ressam, son yıllarda Yurdumuzun çeşitli yörelerini gezip gördükten sonra halk yaşayışı ve halk oyunlarına yönelmiştir. Ulusal kuruluşların, banka ve halk oyunları hayranlarının büro ve evlerini bu yağlı boya tablolarla süslemeleri kaçırılmayacak bir fırsattır. Biz bu eşsiz ve başarılı tabloların varlığını müjdeliyor, ressamını hararetle ve içten duygularla kutluyoruz.

★

### TÜRK FOLKLOR KURUMU ARKA ARKAYA ÜÇ GÖSTERİ YAPTI

Her yıl İstanbul ve Ankara'da geleneksel "Tozlu Yollar" gösterisiyle bütün kadrosunu çeşitli bölge oyunları ile sunan Türk Folklor Kurumu, iki yıldan beri oyunlarını sadece İstanbul halkına sunmaktadır. Ayrıca çeşitli Yurd içi ve dışı festivallere katılma olanaklarını aramakta ve bulmaktadır.

Bu yıl da yetişmiş kız ve erkek elemanlarıyla 25 Nisan 1972 günü Şehir Tiyatroları Fatih Tiyatrosu Bölümü salonunda, 26 Nisan 1972 ve 9 Mayıs 1972 günlerinde de Şehir Tiyatroları Beyoğlu Yeni Tiyatro Bölümünde 3 gösteri yaptı. Komple elemanlarıyla sunduğu bu oyunlar ilgi ile takip olundu. T.F.A.

Ç. VİTAMİNLİ  
PORTAKAL ÖZÜ

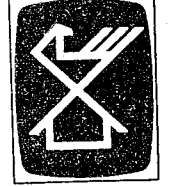
# Oralet

Bir bardak suya  
bir kaşık ORALET,  
koyarak taze  
PORTAKAL SUYU  
içebilirsiniz.

(Radar R. — 76)

SİZİ VE YAVRULARINIZI KONUT  
SAHİBİ YAPACAK TEK BANKA  
evinizin bankası . herkesin bankası

TÜRKİYE EMLAK  
KREDİ BANKASI



(Basın : 20151/60835 — 76)

Yıllık aboneli : 25,

altı aylık aboneli : 15

liradır.

Yurt dışı senelik abone :

\$ 4, £ 1.5, DM 12

## TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

Basilmayan yazılar

istenince geri gönderilir.

Dizgi ve baskı:

Halk Matbaası

İstanbul

Sahibi ve Genel Yayın Müdürü : İHSAN HİNÇER

Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden Sorumlu Yönetmen :

**BORA HİNÇER**

Mektup ve havale için adres : Posta Kutusu : 46, Aksaray — İstanbul , Tel: 22 49 74

TÜRK FOLKLOR/HALKBİLGİSİ DERNEĞİ'NİN YAYIN ORGANIDIR.



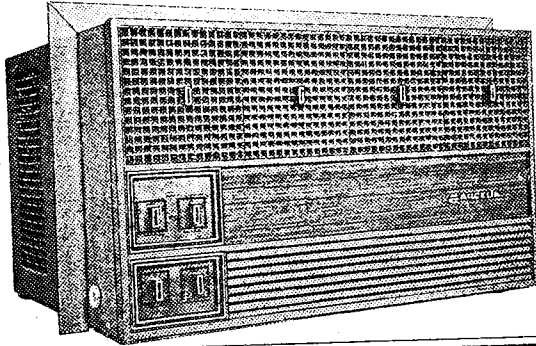
GRİPİN, nezle başlangıcında birçok lenahklar önlemek bakımından faydalıdır. GRİPİN, 4 saat ara ile günde 3 adet alınabilir.

# GRİPİN

(Yeni Ajans : — 77)

# Sıcaktan bunalmadan yaşayın...

EVLER, BÜROLAR, OTELLER, HASTANELER,  
OKULLAR, MAĞAZALAR, GAZİNOLAR  
VE BENZERİ YERLER İÇİN  
GEREKLİ HAVA SOĞUTUCU HİZMETİNİZDE!



#### ARÇELİK KLİMA CİHAZI

- İçerdiği sıcak havayı istenilen derecede atmamak olarak soğutur
- Odadaki nem fazlasını alarak insanın bunalmasını önler, gevşek çalışmasını ve serinleyerek rahat etmesini sağlar
- Sürekli olarak odanın havasını tazeler
- Camı açmaya ihtiyacı olmadığından daha sakin ve daha temiz bir yaşama ortamı sağlar
- Güzel görünüşü ile odanın dekorunu tamamlar



MONTAJ,  
SERVİS  
TEŞKİLATIMIZ  
TARAFINDAN  
PARASIZ  
YAPILIR

## ARÇELİK klima cihazı

SERİN HAVA... TEMİZ HAVA

Genel Satıcıları: BEKO TİCARET A.Ş., Tel: 49 00 39 - BURLA BİRADERLER ve Şti., Tel: 45 52 00

(Yeni Ajans : — 78)

milyon üstüne milyon



T.C.ZİRAAT BANKASI

1972 Yılında Tam 25 Milyon

(Basın : A. 21494/60721 — 82)